

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

4 | 2019

7. 12. | Stánek ČSO na Farmářském tržišti Náplavka, Praha; www.birdlife.cz
 25. 12. – 7. 1. | Druhý zimní sčítání v rámci liniového sčítání druhů (LSD); www.birdlife.cz/lis
 28. 12. | Výprava za husami a berneškami na jižní Moravu; mos-cso.cz/exkurze
 10.–12. 1. | Druhý ročník sčítání ptáků na krmítkách; ptacihodinka.birdlife.cz
 11.–12. 1. | Mezinárodní sčítání vodních ptáků; www.waterbirdmonitoring.cz
 leden a únor | Výcházky ke Světovému dni mokřadů na mnoha místech republiky;
www.birdlife.cz
 22. 2. – 7. 3. | Třetí zimní sčítání v rámci liniového sčítání druhů (LSD); www.birdlife.cz/lis

Exkurze ČSO 2020 – Cestujte s námi za ptáky

Foto: Gabriela Dobruská

5.–10. 5. | Camargue a kaňon řeky Verdon
 22.–24. 5. | Znojensko a NP Podyjí
 červen | Severočeské výspy,
 Mostecko, Poohří
 červenec | Irsko
 listopad | Etiopie

Sledujte
birdlife.cz/exkurze
 Průběžně mohou být
 doplněny další exkurze.

100 Kč pro Josefovské louky z každé koupené lahve „Ptáci“.

Nová charitativní edice od Zelené domácnosti. K dostání na www.zelenadomacnost.com/p/drink-it-ptaci-500-ml-charitativni-edice/

- ✓ Vyrobeno z lehkého a odolného borosilikátového skla
- ✓ Česká výroba
- ✓ S dřevěným víčkem a dokonale těsnícím závitkem
- ✓ S izolujícím neoprenem s ouškem pro zavěšení na karabinu
- ✓ Bez obsahu ftalátů nebo olova

Ptáci svět – časopis ČSO | Ročník XXVI, číslo 4/2019

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO).

Adresa redakce: Ptáci svět, ČSO, Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5 – Smíchov, tel.: 777 330 355, www.birdlife.cz, e-mail: ptacisvet@birdlife.cz

Redakční rada: Alena Klvaňová, klvanova@birdlife.cz, šéfredaktorka

Jaroslav Čepák, krouzkovaci_stanice@nm.cz | Gabriela Dobruská, dobruska@birdlife.cz | Lucie Hošková, hoskova@birdlife.cz | Barbora Kaminiecká, barbora.kaminiecka@nature.cz | Jiří Sládeček, sladeczek@psp.cz | Věra Sychrová, sychrova@birdlife.cz | Zdeněk Vermouzek, verm@birdlife.cz | Lukáš Viktora, viktora@birdlife.cz

Vychází čtyřikrát ročně. Pro členy ČSO zdarma, roční předplatné 249 Kč. Všechna čísla najdete v pdf s ročním zpožděním na birdlife.cz/ptaci-svet.

Grafický návrh a sazba: Jiří Kaláček (www.kalacek.cz) | Tisk: Grafotechna plus, s. r. o., Praha

Jazyková korektura: Milan Bronclík

Toto číslo vyšlo 12. 11. 2019 v nákladu 3600 výtisků.

Uzávěrka příštího čísla je 20. 12. 2019. Vydě v únoru.

Inzerce, předplatné a pokyny pro autory na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525.

Redakce děkuje všem autorům textů i fotografií.

Na obálce: Lyska černá (*Fulica atra*) objektivem Dušana Vainera (www.dusanovo.cz)

Na vydávání časopisu přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti.

Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.

Navštivte webové stránky časopisu birdlife.cz/ptaci-svet a profil na Facebooku facebook.com/Ptacisvet.

Obsah

- 1 | Úvodník / Tomáš Bělka a David Horal
 1 | Z terénu i z kanceláře / Věra Sychrová
 2 | Co přinesl poštovní holub

Letem ptačím světem Bary Kaminiecké

- 3 | Jezte čokoládu, chráňte ptáky
 3 | Kam zmizely tři miliardy amerických ptáků?
 3 | Konference CITES řešila ptačí problémy

Z domova

- 4–5 | Zajímavá pozorování od července do října / Jan Grünwald, Jan Studecký, Ondřej Boháč

Poznáte...?

- 6–9 | Poznáte lesní drobotinu? / Jakub Hlaváček, Jan Hošek

Rady, tipy, návody

- 10–12 | Podpora dravců a sov v současné zemědělské krajině / Miroslav Dušek

Příběhy ptáků s vysílačkou

- 13 | Matěj emigrant – úspěšně zachráněný orel mořský / Ivan Literák a kol.

Objektivem...

- 14–15 | Objektivem Dušana Vainera

Mladým ornitologům

- 16 | Krutihlavovy hlavolamy / Vladka Sládečková
 16 | Poleť se mnou do přírody / Gabriela Dobruská

Nové knihy v e-shopu ČSO

- 17 | Nechajte sa očariť kukučkou / Alfréd Trnka

Zajímavosti z ptačí říše

- 18–19 | Stručná historie poštovních holubů / Zbyněk Janoška
 19 | Konec výjimečné studnice poznávání opeřenců / Tomáš Grim

V ohrožení

- 20–21 | Problematická ochrana hnízd motáka lužního v žitných polích / Ivan Kunstmüller a Tomáš Skřiček
 22 | Čáp bílý a hrdlička divoká letí o život / Věra Sychrová

Ze života ČSO

- 23 | Předání petice ministromi se blíží / Václav Zámečník
 23 | Rekordní sýččí sezona / Mirek Bažant a Martin Šálek
 24 | Ptáci by kupovali výrobky s FSC / Tomáš Pospíšil a Tomáš Duda
 25 | Ptačí hodinka / Dita Hořáková, Alena Skálová, Jiří Kaláček

Za ptáky do světa

- 26–28 | Vtáčí raj na východnom Slovensku / Miroslav Demko

Vánoční dárky od ČSO Udělejte radost lidem i ptákům

eshop.birdlife.cz

Objednávky vyřizujeme do 13. 12., osobní odběr možný do 19. 12.

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolný zájmový spolek zabývající se výzkumem a ochranou ptáků. Má 4 000 členů. Pracuje na vlastních i mezinárodních projektech, popularizuje a propaguje ochranu ptáků a jejich prostředí. V Česku zastupuje mezinárodní organizaci BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech. Jeho cílem je snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit jejich území a tím přispět k zachování biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Charakterizuje jej motto: „Společně pro ptáky a pro lidi“ (Together for birds and people).

Hraboši, ptáci a Stutox II

Letošní okurková sezona nebyla až tak okurková. V novinách a na internetu nás koncem léta atakovala hraboši „hrozba“. Veřejnost byla sugestivně přesvědčována, že pokud naše pole nebudou pokryta jedem Stutoxem, hraboši sežerou celou úrodu a navíc nás ohrozí chorobami, které přenášejí. Neinformovaný čtenář by mohl podlehnout domněnku, že opravdu neexistuje jiná než zemědělců a ministerstvem zemědělství navrhované definitivní chemické řešení.

Právě v tomto okamžiku se ukázala obrovská síla naší organizace. Spolu s ministerstvem životního prostředí se podařilo zabránit plošné aplikaci Stutoxu II a laickou veřejnost vysvětlováním a pádnými argumenty získat na naši stranu. Prakticky každý den se na obrazovce televize či počítače objevil někdo z ČSO a vysvětloval, proč je nezbytné nutné uchránit naši krajinu před dalším používáním chemických přípravků a jak je možné se s hraboši kalamitou vypořádat jinak. Když to trochu přeženeme, hraboši nám poskytli skvělé „public relations“. S obdobnými argumenty proti plošné aplikaci přípravku, navíc ve chvíli, kdy už gradace hrabošů pomalu končila, se přidali i vědci z Mendelovy univerzity v Brně a Ústavu biologie obratlovců Akademie věd České republiky v Brně, vcelku nepřekvapivě Svaz ekologických zemědělců PRO-BIO, ale také (a to už za jisté překvapení označit lze) Asociace soukromých zemědělců. Poté, co se prokázalo, že po aplikaci rodenticidu uhynuly velké počty zajíců a byly zjištěny i úhyny dalších druhů zvěře, vyjádřili své znepokojení také myslivci.

Každá mince má však dvě strany. Zemědělcům přidělali hraboši starosti, ornitologům na druhé straně radost. Na silnou populaci hrabošů reagovali, tak jak je to v přírodě po tisíce let pravidlem, dravci a sovy. Ornitologická historie nepamatuje tolik hnízdních teritorií obsazených kalousem pustovkou. Na jižní Moravě bylo napočítáno nejméně 70 míst, kde došlo ke hnízdění. Po mnoha letech zahnízdili na jižní Moravě a okraji Vysočiny také motáci piliši, a to nejméně na pěti místech.

Když jsme v březnu na konferenci v holandském Groningenu věnované právě pilichům a pustovkám referovali o těchto dvou druzích jako o druzích, které u nás přestaly hnízdit nebo hnízdí jen nepravidelně či sporadicky, nemohli jsme tušit, jak nám letošní rok nedá za pravdu. A přiznáváme se, že tak rádi jsme se už dlouho nemýlili.

Tomáš Bělka & David Horal

Foto: Miroslav Stehlik

Gradace hrabošů polních přilákala na naše území nebývalé počty kalousů pustovek; jedinec zastížený 25. srpna u Borotic na Znojemsku

V létě se nám podařil velký krok. Jako první jsme se postavili proti rozhodnutí Ministerstva zemědělství, které vydalo povolení k plošnému rozsypávání jedu proti hrabošům Stutox II. Po naší tiskové zprávě a následné obrovské reakci veřejnosti ministr rychle povolení stáhl. Především jsme upozorňovali, že jed volně rozhozený v krajině by ohrozil i další živočichy včetně sov, dravců i čápů.

❖ **Naši specialisté na sýčka obecného rozhodli letošní hnízdní sezonu jako úspěšnou.** Sýčci vyvedli 60 mláďat, tedy o třetinu více než loni. V jednom z hnízd bylo dokonce sedm mláďat, což je historicky nejvyšší počet v České republice. Silnou sýččí sezonu přičítáme i dostatku potravy v podobě hrabošů.

❖ **Předseda naší pobočky na Vysočině Vojtěch Kodet upozornil na případ Rybníkářství Pohořelice, které na Pařežném rybníce na Žďársku při nepovoleném sečení zničilo hnízda s vejci vodních ptáků a usmrtilo vyvedená mláďata motáka pochopa.** Případ převzala Česká inspekce životního prostředí a dosud není uzavřený.

❖ **Společně s Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR jsme vydali tiskovou zprávu o záměrném postřelení orla mořského neznámým pachatelem.** Ještě žijícího orla neschopného letu našli na Litoměřicko houbaři. Putoval do záchranné stanice, přes noc však bohužel svému zranění podlehl. Případ převzala policie.

❖ **Tradiční pracovní brigády na Josefovských loukách se na konci července zúčastnily dvě desítky dobrovolníků z celé republiky.** Za odměnu na pomocníky čekala účast na okružním monitoringu ptáků, jehož zlatým hřebem bylo pozorování hnízda ostrůžku se dvěma mláďaty.

❖ **Koncem srpna se na Opavsku našli dva mrtví čápi, u kterých veterinární analýza prokázala otravu jedem na hraboše.** Znovu jsme tedy apelovali, aby Ministerstvo zemědělství definitivně zrušilo povolení k plošnému rozsypávání jedu, které bylo v té době pouze pozastavené. To se nakonec podařilo koncem září a ministerstvo jako důvod zrušení uvedlo právě otravy ptáků a dalších necílových druhů živočichů.

❖ **Ve spolupráci s veřejností jsme opět podrobně monitorovali aktivitu čápů v celé republice.** Letos se zapojilo 668 dobrovolníků,

kteří zkontrolovali 1357 hnízd, což je 95 % všech známých hnízd v republice. Díky pozorovatelům víme, že letos bylo obsazeno 803 hnízd a na 490 z nich dobrovolníci pozorovali plně vzrostlá mláďata. Výsledky na birdlife.cz/capi.

❖ **První zářijový víkend jsme uspořádali tradiční akci pro rodiny s dětmi Víkend v ptačí kůži, tentokrát v Krásném Poli u Chříbské.** I přes pošmourné počasí jsme dětem a jejich rodičům představili ptačí svět formou her, kvízů a hádanek a tvořivých dílen.

❖ **Výjezdní podzimní členskou schůzi jsme uspořádali v Českých Budějovicích jako součást Šesté jihočeské ornitologické konference u příležitosti 50. výročí naší jihočeské pobočky.**

❖ **V akci Týden Skleněného zabijáka jsme vyzývali veřejnost, aby pátrala po prosklených plochách, kde se nárazem zabíjejí ptáci.** Podle našich odhadů u nás takto každý rok přijde o život milion ptáků. Díky údajům od veřejnosti jsme získali argumenty, které nám pomohou v jednáních s majiteli a provozovateli nebezpečných objektů.

❖ **Uspořádali jsme tradiční Festival ptactva spojený s pozorováním ptáků protahujících na svá zimoviště.** Společně s dobrovolníky jsme připravili téměř 50 akcí. Nejpozorovanějším ptákem byl holub hrivnák, který na druhé místo posunul loňského vítěze špačka obecného.

❖ **Fotografie s názvem Farmář Jarda a sýček, kterou pořídil náš sýččí specialista Martin Šálek, vyhrála v soutěži Věda fotografická.** Soutěž pořádá Akademie věd ČR a letos se o přízeň poroty ucházelo rekordních 350 snímků.

❖ **Petr Voříšek získal prestižní cenu Marsh Awards, kterou uděluje British Trust for Ornithology, za významné zásluhy v mezinárodní ornitologii, zejména za dlouholeté vedení a rozvoj projektu Panevropského monitoringu běžných druhů ptáků a důležitý podíl na přípravě druhého Evropského atlasu hnízdního rozšíření ptáků.**

Foto: Karel Makoň

Rorýsi ve stropu

Letos v červenci jsem náhodně zaznamenal atypické hnízdění rorýsů obecných. V Plzni-Lochotíně uprostřed panelového sídliště kousek od frekventované Karlovarské třídy se nachází nákupní centrum Družba se zastřešeným atriem. Střecha je složena z panelů odlehčených vnitřními průduchy, v nichž byl veden rozvod elektrické energie pro osvětlení. Po zářivkách však již ve stropě zůstalo pouze 15 otvorů se zbytky kabelů. A právě tři z těchto děr a na ně nava-
zující panelové průduchy si osvojili rorýsi jako hnízdní dutiny. A nebyli sami – za sousedy mají vrabce domácí.

☛ Karel Makoň, DESOP Plzeň

Foto: Zdeněk Ondrášek

Párek tenkozobců opačných útočí na orla mořského a odhání ho od hnízdiště u Knižecího rybníka na Českobudějovicku, 7. července 2019. Snímek z cyklu fotografií Zdeňka Ondráška, který letos zvítězil ve fotografické soutěži na konferenci Jihočeského ornitologického klubu v Českých Budějovicích.

Foto: Karel Makoň

V panelovém stropu atria zůstaly otvory po zářivkách, ve kterých letos zahnízdily nejméně tři páry rorýsů

Foto: Zbyněk Pavlů

Snažím se vytvořit ptačí zahradu dle městských možností. V průběhu roku jsem tu napočítal 24 druhů ptáků, ať už hnízdících, nebo navštěvujících krmítka či oblázkové jezírko ke koupání a pití. Letos se v jedné rodince koňader takto vybarvila jedna samička; ostatní sourozenci byli zbarvení normálně, jak jsme u koňader zvyklí. Rozhodně jí však ta hnědá sluší – je velice něžná.

☛ Zbyněk Pavlů, Žďár nad Sázavou

Copak je to za sýkoru?

Melaniny jsou nejběžnějšími pigmenty v živočišné říši. Existují dva druhy: černý a hnědý eumelanin a hnědý až zrzavý feomelanin. Na obrázku vpravo je sýkora koňadra, u které ukládání melaninů do opeření selhalo z důvodu špatného vývoje pigmentových buněk a jedinec je pak tam, kde by jinak měl melaninové pigmenty, typicky bílý – tzv. leucistický. Na rozdíl od albínů, kteří nejsou schopni syntetizovat vůbec, však leucističtí jedinci nemají růžovou oči. Vlevo je potom sýkora koňadra, u které můžeme vidět výrazně méně běžnou poruchu zbarvení, kdy byl zřejmě eumelanin v perí v průběhu růstu pera nahrazen feomelaninem, a části per tak nejsou černé, ale hnědé.

Na příkladu leucistické sýkory si můžeme demonstrovat ještě jeden fenomén. Sýkora na obrázku má záda netypicky žlutá. Žluté zbarvení je způsobeno karotenoidy, které nebývají poruchami melaninových pigmentů zasaženy. Běžná koňadra má však záda zelená. Zelený pigment je ale u ptáků velmi vzácný a vyskytuje se jen u afrických turaků. U ostatních ptáků vzniká zelené zbarvení jako složenina žlutého karotenoidního zbarvení a strukturního modrého nebo modrošedého zbarvení s melaninovými zrny.

☛ Ondřej Kauzál, Ústav biologie obratlovců AV ČR

Foto: Bojko Dmitrijs

Atypicky zbarvená koňadra byla letos kroužkována v Lotyšsku

Jezte čokoládu, chráníte ptáky

Ale ne ledasjakou. Milujeme ji všichni, ale málokdo si uvědomuje, že intenzivní pěstování kakaových bobů může mít na pralesní ekosystémy podobně devastující vliv jako plantáže palmy olejné, těžba dřeva či chov dobytka. V letošním roce byly kakaové boby zařazeny mezi osm komodit, jejichž produkce nejvíce ohrožuje tropické pralesy. Drobní farmáři ve snaze co nejvíc vydělat pěstují kakaové boby na chemicky ošetřovaných plantážích získaných vypálením původního pralesa. Jinou cestu zvolili farmáři ve vesnici Makarti Jaya na indonéském ostrově Sulawesi. Aby ochránili dva ikonické druhy zoborožců – zoborožce přílbového a zoborožce celebeského – vyskytující se pouze na Sulawesi, rozhodli se ve spolupráci s místní

organizací Burung Indonesia (burung je indonéský pták) zásadně změnit přístup k pěstování kaka. Do té doby bylo běžnou praxí zvyšování produkce opuštěním chemickými hnojivými a pesticidy vyčerpané půdy a zabráním nového kusu pralesa. Docházelo tak k ničení prostředí mnoha druhů, a to nejen ptačích. Nový přístup založený na pěstování původních druhů stromů společně s kakaovníky a dalšími plodinami doplněný extenzivním chovem hospodářských zvířat brzy přinesl ovoce. Vlastně kakao vysoké kvality. Farmáři se sice museli vzdát lovu divokých zvířat, těžby dřeva a používání chemických hnojiv, ale odměnou jsou jim vysoké výkupní ceny za kvalitní suroviny vypěstované v souladu s přírodou. Jedna z čokolád společnosti Fossa

Foto: Ondřej Prošíký (naturephoto.cz)

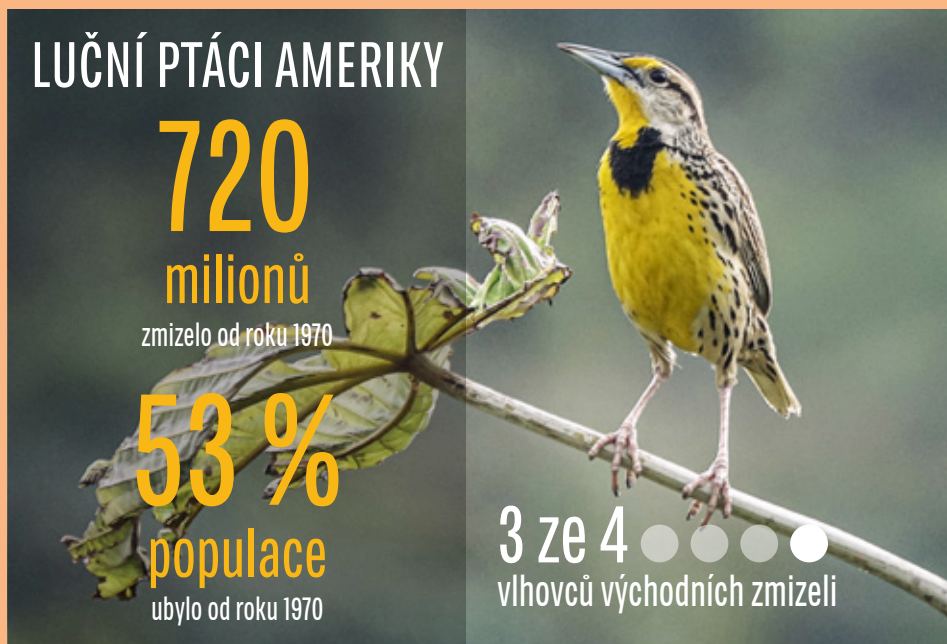
Zoborožec přílbový je endemitem ostrova Sulawesi

Chocolate vyráběná výhradně z kakaových bobů z Makarti Jaya dokonce dostala název Burung – pták. Při jejím ochutnávání můžete mít dobrý pocit, že jste pomohli – ptákům i lidem.

Podle birdlife.org

Kam zmizely tři miliardy amerických ptáků?

Kdo z nás si dovede představit svět bez ptačího zpěvu? Nově publikovaná studie časopisu *Science* odhaluje, že USA a Kanada přišly od roku 1970 o více než čtvrtinu svých ptáků. Pokles zasáhl stovky druhů od těch „běžných domácích“ až po dálkové migranty. Vědci očekávali pokles u ohrožených druhů, ale byli zaskočeni masivním úbytkem jinak početných druhů, jako jsou vlhovci, vlaštovky, pěnice či vrabci. Běžné druhy hrají nezastupitelnou roli ve fungování ekosystémů, ať už při roznášení semen, či hubení škodlivého hmyzu. Ptáci a lidé jsou propojeni víc, než si myslíme, zdravé ptačí populace jsou totiž indikátorem zdravého prostředí. Ptáci otevřené krajiny ubyli v Americe o více než polovinu, téměř o třetinu poklesly stavy mořských ptáků. Příčiny jsou všeobecně známé a platí nejen pro USA a Kanadu. Ztráta, degradace a fragmentace biotopů, intenzivní zemědělství s nadměrným používáním pesticidů a herbicidů, postupující urbanizace, klimatická změna. V lidských sídlech uloví miliony ptáků domácí kočky, další miliony hynou na následky nárazů do skel a při kolizích s dopravními prostředky. Je jasné, že příčinou úbytku je lidská činnost, a proto je nutné, aby se lidé spojili a přijali opatření, která dramaticky pokles zastaví. Že to jde, dokládá příklad orla

bělohavého, symbolu USA, jehož zdecimované populace od sedmdesátých let minulého století opět utěšeně vzrostly díky zákazu DDT a dalším ochranným opatřením. A zapojit se může

opravdu každý. I několik samolepek na skle může zachránit ptačí život.

Podle Cornell Lab of Ornithology; Science 2019

Konference CITES řešila ptačí problémy

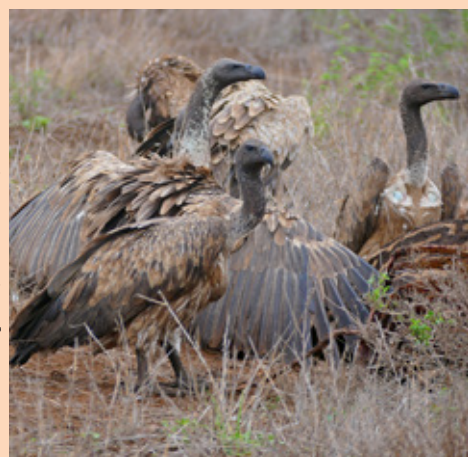

Foto: Bernard Dupont (CC-BY-SA 2.0)

Sup africký je kvůli cíleným otrávám kriticky ohroženým druhem

Koncem srpna se ve švýcarské Ženevě konalo zasedání zemí, které podepsaly úmluvu CITES. Jedná se o mezinárodní úmluvu, která se snaží regulovat obchod s ohroženými druhy živočichů a rostlin. Zástupci více než 180 zemí včetně České republiky diskutovali problematiku obchodu se slonovinou, nosorožčími rohy, velkými kočkovitými šelmami, primáty či plazy. Zkrátka nepřišli ani ptáci. Důležitý dokument se týkal afrických supů – z jedenácti druhů je sedm na pokraji vyhubení. Příčinou je cílené trávení pytláky, protože supi svým kroužením upozorňují na nelegálně zastřeleného slona či nosorožce. Narůstá rovněž počet supů ulovených pro rituální a medicínské účely, podle nejnovějších údajů je to až třetina všech supů zabitých pro nelegální obchod. Klíčové západoafrické země byly s problémem seznámeny a dohodly se na

spolupráci s odborníky. Další z dokumentů se týkal obchodu s pěvcí, který eskaluje zejména v jihovýchodní Asii. Pěvci, z nichž mnoho druhů patří mezi ohrožené, jsou zde odchyťováni pro klecový chov a pro účely populárních pěveckých soutěží. Protože více než 6000 druhů pěvců není chráněno úmluvou CITES, je poměrně složité získat relevantní údaje o míře obchodu. Proto byly dotčené státy vyzvány, aby se na tuto problematiku zaměřily. Dalším z témat byla stále nedostatečná ochrana kriticky ohroženého zoborožce štítnatého. I přesto, že je tento druh zařazen v příloze CITES I, pokračuje jeho nelegální lov pro unikátní přílbou, která připomíná slonovinu. Do přílohy CITES I byl nově zařazen africký jeřáb paví a do CITES II pak bažant královský, jehož volně žijící populace v Číně zřejmě nepřesahuje 10 000 jedinců.

Podle birdlife.org

Zajímavá pozorování od července do října

Léto minulo a máme tady podzim. Zatímco letní rarity už byly všechny odkryty, podzim ještě jistě nějaká překvapení přinese. Opět bylo těžké vybrat těch několik málo pozorování, která by neměla být v naší rubrice opomenuta. Máme za sebou velmi zajímavou hnízdní sezonu, která přinesla po několika desítkách let hnízdění poštolek rudonohých a zahníždil i polák malý. Rarit také nebylo málo – kromě jiného pravděpodobný druhý záznam lindušky velké nebo druhý záznam pěníce vousaté. Jen několik dnů před uzávěrkou se v Hodoníně objevil jeden z nejvzácnějších racků, kteří k nám zalétají, racek velký. Přejeme všem příznivcům ČSO příjemné čtení a co nejvíce krásných chvil v terénu.

sena. Po prvotním nálezu byl znovu objeven na konci července a následně pozorován ještě čtyřikrát až do 8. srpna, kdy jeho stopa mizí. Druhým z obrů byl pelikán bílý (*Pelecanus onocrotalus*), pták dosahující největší délky těla mezi druhy zaznamenanými na území České republiky a velmi impozantní svou celkovou mohutností. Ve druhé půlce června se objevil u našich jižních sousedů na Neziderském jezeře, podle odečítacího kroužku se navíc podařilo zjistit, že pochází z Izraele. To jsme ale ještě nevěděli, že má pelikán namířeno k nám. Dne 12. července kroužil pelikán bílý nad rybníkem Nesyt u Sedlece na Břeclavsku, kde ho zaznamenali pozorovatelé hned ze dvou míst. Pak byl 20. července objeven, jak v kldu odpočívá na střední nádrži vodního díla Nové Mlýny, kde se zdržel až do 17. srpna. Měla ho tak možnost

zdejší zemědělská krajina plná menších polních celků vyhovovala. Po dalších neověřených informacích o dropech na střední Moravě se konečně podařilo jednoho zdokumentovat 11. srpna u Kvasic na Kroměřížsku. Zřejmě stejný pták se pak o týden později ukázal v polích nedaleko Prostějova, kde se doposud stále zdržuje.

Všímat si neobvyklých hlasů se vyplatí!

Své o tom může vyprávět Jaroslav Zeman, který v polích u Letonic na Vyškovsku zaznamenal neznámého ptáka, jenž mu s pronikavým hlasem přelétl nad hlavou. Pohotově tedy jeho hlas nahrál a po nějaké době se vrátil k jeho určení. Jaké bylo překvapení, když se z něj vyklubal druhý záznam lindušky velké (*Anthus richardi*) pro Českou republiku! Jde o asijský druh, který každoročně v malých počtech zimuje i ve Středomoří a ve většině zemí střední a západní Evropy je zaznamenáván každoročně a početně. I přes nás zřejmě protahují desítky, stovky nebo i více těchto lindušek, pro svou nenápadnost jsou ale zcela

Pelikán bílý se v létě zdržoval na jižní Moravě; na snímku je zachycen ve společnosti volavky popelavé na střední nádrži vodního díla Nové Mlýny, 27. července

Drop velký se u nás objevuje jen výjimečně; pole u Prostějova, 18. srpna

Léto obrů na Moravě

Není rarita jako rarita. Může jít o nevýrazného hnědého pěvce, kterého se podaří rozpoznat až při detailním zkoumání, anebo o ptáka výrazného svými barvami či velikostí, který pak obvykle vzbudí daleko více pozornosti. Letošní léto se zapsalo do našich pamětí trojicí ptáků, kteří mají každý své specifické prvenství ve stejném oboru – jsou to obři naší i evropské avifauny. Již v předchozím čísle jsme psali o raritním dravci z jižní Evropy, který si našel cestu do západních Čech. Byl to sup hnědý (*Aegypius monachus*), největší evropský dravec a jeden z největších žijících dravců na světě, jehož rozpětí křídel dosahuje až majestátních tří metrů. Tento obr nakonec v naší krajině zůstal dlouhé týdny a zdržoval se v okresech Plzeň-jih, Domažlice a Tachov; díky unikátnímu tvaru mezer v ručních letkách totiž mohla být jeho totožnost při každém pozorování ověřena. I přes jeho velikost byla ale snaha o jeho spatření na velké ploše Plzeňského kraje jako hledání jehly v kupce

sledovat řada pozorovatelů a znovu na něm byl odečten i stejný izraelský kroužek, což potvrdilo jeho totožnost. Všímat rybáři z novomlýnských nádrží navíc přispěli k poznání kontextu jeho výskytu krátkým pozorováním z 5. července, po kterém pelikán na nějakou dobu zmizel. Zřejmě se později rozhodl vrátit na ověřenou lokalitu. Tento druh byl u nás naposledy zaznamenán před osmi lety, přičemž naprostá většina dřívějších záznamů byly krátké zastávky nebo přelety. Současně s pelikánem k nám zalétlo hned několik dropů velkých (*Otis tarda*). Největší létající pták na světě u nás hnízdil naposledy v roce 2006, od té doby je považován za vymizelého. Ptáci z rakouských hnízdišť občas zaletují do oblasti dřívějšího výskytu na Znojemsku, pozorování mimo tuto oblast jsou ale velmi ojedinělá. První pták byl zaznamenán 19. července u Uherčic nedaleko Pouzdřanské stepi v okrese Břeclav. Nedlouho poté se ukázali hned dva jedinci v okolí Nového Jičína. Zde se ptáci zdrželi poměrně dlouho, zřejmě proto, že jim

přehlížené. Třeba se nyní jejich vrbci podobný hlas zapíše do uší více pozorovatelů a linduška velká se už ani u nás neschová.

Druhý záznam pěníce vousaté v Česku

V Radoníně v okrese Třebíč byla teprve podruhé v historii české faunistiky pozorována pěníce vousatá (*Sylvia cantillans*). Poprvé byl tento druh zaznamenán odchylem v květnu 2016 v přírodní rezervaci Velký Potočný. Tentokrát středomořský druh zapózval 16. září ráno pro objektiv Václava Křivana v šípovém keři. Podobně jako u lindušky velké jde o druh, který je zcela jistě na našem území přehlížen, což můžeme dokladovat tím, že například v sousedním Německu evidují již více než 100 záznamů tohoto ptáka. Potvrzuje se tak, že prohlížet každý pohyb v keřích se vyplatí, neboť to často může přinést velice zajímavé výsledky.

Chaluhy ve východních Čechách

Chaluhy jsou druhově nepříliš početným rodem mořských ptáků, známých zejména díky svému kleptoparazitismu (obírání jiných ptáků o potravu). Větší druhy jsou dokonce predátory. Své typické chování předvedla chaluha příživná (*Stercorarius parasiticus*) Jakubovi Macháňovi, který nedospělého jedince tohoto druhu sledoval 13. července na známé lokalitě VN Rozkoš. Pták byl pozorován, jak nad kolonií racků chechtavých obírá racky o potravu, a jednoho

dvou lokalitách v ČR. Záznam z Hodonína je teprve devátým pro tento druh u nás.

Datlík tříprstý hnízí v Brdech

Překvapivý nález se podařil 9. června letošního roku Přemyslu Vackovi v Třemšínských Brdech. Nalezl totiž obsazenou hnízdní dutinu jednoho z našich nejvzácnějších šplhavců – datlíka tříprstého (*Picoides tridactylus*). Dutina byla umístěna v kmeni smrku přibližně ve výšce 170 cm a v době nálezu byla obsa-

poštolek rudonohých. Pár hnízdl v malém remízku, kde využil hnízdo pravděpodobně po vráně šedé a úspěšně vyvedl celkem pět mláďat! Zahníždění souviselo s bohatou potravní nabídkou, kterou tvořili hraboši polní. Poštolek byly u hnízda velmi obezřetné, nekompromisně odháněly větší dravce a následně jim k tomu pomáhala i vzletná mláďata. Naposledy byly na lokalitě zjištěny 29. 7. při společném nocování. Hníždění poštolek rudonohých u nás bylo prokázáno poprvé od roku 1973, tedy po 46 letech.

Foto: Václav Křivan

Teprve druhá pěníce vousatá zaznamenaná na našem území; Radonín, okres Třebíč, 16. září

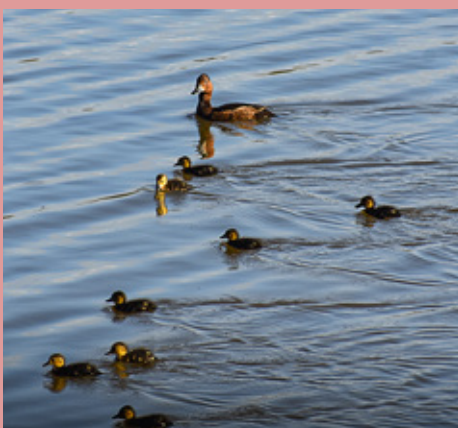

Foto: Petr Musil

Samice poláka malého s mláďaty v prvním týdnu života; rybník Nový u Dvorců, Třeboňsko, 16. července

Foto: Jakub Macháň

Chaluha příživná byla pozorována 13. července na vodní nádrži Rozkoš

Foto: Ondřej Ryška

Racek velký si 4. října udělal na hodonínských rybnících zastávku na tahu

Foto: Ondřej Boháč

Po dlouhých 46 letech v naší republice zahníždily poštolek rudonohé u Dubu nad Moravou

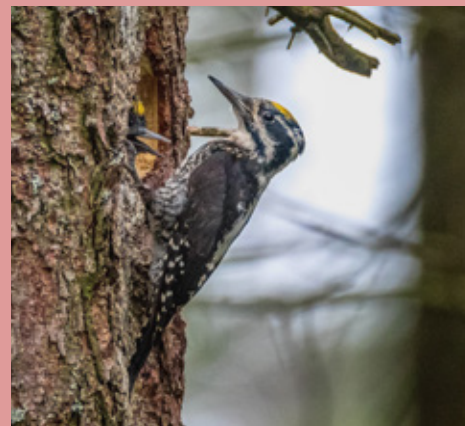

Foto: Jan Grünwald

Vzácný obyvatel horských lesů datlík tříprstý zahníždil v Brdech; Třemšínské Brdy, 9. června

dokonce donutil vyvrhnout obsah volete. Pokud bude akceptován faunistickou komisí, půjde o jedenáctý záznam druhu na našem území. Další zástupce chaluh se v Česku objevil 3. září, kdy Jiří Rohlena ve večerních hodinách pozoroval chaluhu malou (*Stercorarius longicaudus*) nad odkalištěm cukrovaru v Českém Meziříčí. V tomto případě půjde teprve o osmý záznam druhu u nás, pokud bude akceptován.

Velký racek v Hodoníně

V hejnu třiceti velkých racků byl nalezen racek velký (*Larus ichthyaetus*). Může to znít jako laciná slovní hříčka, kdyby to nebyla pravda – skutečně se tak stalo 4. října v brzkém odpoledni, kdy ho Ondřej Ryška našel odpočívat na velkém Písečném rybníku u Hodonína. Jednalo se o mladého ptáka, který se však dlouho nezdržel, druhý den ho již pozorovatelé na místě nezahlédli. Zřejmě se tak nebude opakovat situace ze zimy roku 2017, kdy mělo mnoho pozorovatelů možnost si tento druh prohlédnout hned na

zena již pouze jediným vzrostlým mládětem, které se hlasitě ozývalo. Mladého samečka přilétal ve čtvrt hodinových intervalech krmit pouze samec, samici se u dutiny pozorovat nepodařilo, přestože mláďata krmí oba rodiče. I když byl datlík v Brdech již dříve pozorován, jedná se teprve o první prokázané hníždění tohoto druhu v naší nejmladší CHKO, která byla vyhlášena teprve v roce 2016. Objev je dobrou vizitkou zdejších lesníků, kteří zodpovědně přistupují ke správě porostů, jež jsou domovem mnoha zajímavých ptačích druhů.

Hníždění poštolek rudonohých potvrzeno

Jak jsme naznačili v minulém čísle, na Prostějovsku se letos vyskytovalo v hnízdní době několik poštolek rudonohých (*Falco vespertinus*). U jednoho páru došlo k vysněnému zahníždění. Dne 15. července bylo u obce Dub nad Moravou nalezeno hnízdo

Další případ hníždění poláka malého

Dne 16. července našel Petr Musil na rybníku Nový u Dvorců samici poláka malého (*Aythya nyroca*) s osmi mláďaty. Poláci mají se na Třeboňsku vyskytovat každoročně, obvykle se ale jedná o jednotlivé ptáky, zpravidla samce. Hníždění tu letos bylo prokázáno po šedesáti letech a je potěšitelné, že bylo úspěšné. Rodinka se později přesunula na rybník Markovský, kde se zdržovala až do konce srpna. Na tomto rybníku byla v červenci a srpnu vysoká průhlednost vody (až 80 cm), která poskytuje optimální podmínky pro mláďata potápivých kachen. Zajímavý je i vysoký počet osmi mláďat, patrně nejvyšší zjištěný v jedné rodince zhruba od 70. let 20. století na území ČR. V posledních letech bylo zaznamenáno jen jedno další hníždění tohoto druhu, a to v roce 2015 na Pardubicku.

Jan Grünwald, Jan Studecký, Ondřej Boháč

Poznáte lesní drobotinu?

Břhlík lesní

V tomto článku si představíme šest malých druhů – břhlíka lesního, střízlíka obecného, oba šoupálky a oba králíčky. Tím samozřejmě výčet „lesní drobotiny“ nekončí. Do této poetické kategorie můžeme směle zahrnout i červenku, pěvušku, pěnici černohlavou, budníčky nebo sýkory. Proto až uvidíte v lese rychlý kmit, neomezujte se při identifikačních úvahách pouze na představované druhy. Pokud s ptáky začínáte a nemáte v běžných druzích ještě zcela jasno, je tento článek přesně pro vás.

Nejsnáze určitelným druhem z daného výčtu je určité **břhlík lesní**. Svrchu modrošedý, zespoda naoranžovělý. Od poměrně velkého, protáhlého zobáku se přes oko táhne černý proužek, v letu je zřetelný krátký ocas. Při bližším pozorování můžeme určit i pohlaví. Samci mají pod křídlem kaštanově zbarvená pera, která jsou v určitých pozicích dobře vidět. Břhlík hnízdí v dutinách, případně v budkách, a to ve všech typech lesa. Setkáme se s ním prakticky všude od horské smrčiny po lužní lesy v nížinách. Nevyhýbá se ani městským parkům a starým zahradám. Typické je, že si větší vchod do hnízdní dutiny či budky doslova zazdí a nechá si vletový otvor přesně pro svou velikost. Místo cihel používá směs bláta a slin a vězte, že materiál to je vskutku pevný! Břhlík jako jediný z představovaných druhů ochotně navštěvuje krmítko. Je to pěvec, ale šplhá lépe než šplhavci. Využívá totiž jinou techniku. Neopírá se o tuhou ocasní pera, což mu umožňuje šplhat po kmeni i hlavou dolů. To žádný strakapoud nesvede. Břhlík patří celoročně k nejhlasitějším obyvatelům lesa. Často o sobě dává vědět sérií rychlých opakujících se tónů, hodně hlasitých a energických.

S identifikací **střízlíka obecného** nám může pomoci jeho slovenský název *oriešok*. Střízlík totiž velikostí, tvarem i zbarvením nápadně

připomíná vlašský ořech. Snad jen ten ocásek, typicky vztyčený nahoru, ho odlišuje. Střízlík je velice nenápadný, obývá ty nejhustší křoviny a podrost. Nicméně je poměrně hlučný a často se prozradí typickým hlasem. Ten má podobu krátkých ostrých cvaknutí, mnohdy jdoucích velice rychle za sebou. Ale pozor, neplette si střízlíkovu cvakání s červenkou. Ta má velice podobný, ale se zkušenostmi snadno odlišitelný hlas. Samostatnou kapitolou je střízlíkův zpěv. Ten je slyšet nejen zjara, jak jsme zvyklí u ostatních ptáků, ale často i v zimě a na podzim. Vezmeme-li v úvahu střízlíkovu titěrnou postavu, je jeho zpěv až neuvěřitelně hlasitý. Střízlík obývá stejně jako břhlík širokou škálu (nejen) lesních biotopů, ale na rozdíl od něj zpravidla vyžaduje přítomnost alespoň nějaké vody, třeba jen ve formě podmáčení půdy. A vždy pak vyžaduje husté křovinné patro, které mu poskytne dostatek potravy a kryt. Střízlík má uzavřené kulovité hnízdo z mechu a trávy s vchodem z boku, často umístěné pod převislým břehem, ve vývratu nebo zaklíněné ve spleti větví. Hnízdo staví pouze samec a postaví jich rovnou několik. Samička si poté vybere to nejhezčí a v něm založí rodinu. Střízlík je neposedný a nejčastěji ho uvidíme přeletět velmi rychle a velmi nízko nad zemí z jednoho houští do druhého. Pouze při zpěvu se občas vystaví a nechá se prohlédnout.

Oba **králíčky**, tedy **obecný** a **ohnivý**, jsou našimi vůbec nejmenšími ptáky. Váží sotva šest gramů. Králíčky na rozdíl od střízlíka obývají vyšší až nejvyšší patra stromů. Musíme po nich tedy pátrat nahoře. Často se ozývají vysokým táhlým hlasem. Ty nejtenčí lesní hlásky patří nejpravděpodobněji některému z nich. Králíčky jsou zřetelně menší než sýkora modřinka, často načepýření na tenkých delších nohách. Jsou neposední a obratně hledají hmyz ukrytý mezi jehličím, a to i hlavou dolů. Jak je ale odlišit od sebe navzájem? Zaměříme se na kresbu hlavy. Oba druhy mají žlutou, respektive oranžovou čepičku

Drobného střízlíka hledíme ve spleti větví

Foto: Martin Pelánek (phototrip.cz)

ohraničenou černým proužkem. Běžnější králíček obecný k tomu má kolem oka světlý kroužek. Kresbu hlavy má jednoduchou. Králíček ohnivý má vždy výrazný nadoční proužek. Ten spolu se zmíněným černým proužkem, který ohraničuje barevnou čepičku, tvoří typicky pruhovanou kresbu hlavy. Díky ní má králíček ohnivý „přísný výraz“. Popsané znaky jsou patrné i u mladých ptáků v prvním šatu. Ty bychom od sebe jinak odlišili jen stěží.

Oba druhy králíčků jsou typičtí obyvatelé jehličnatých, nejčastěji smrkových lesů a vystupují vysoko do hor. Králíček obecný pak v nížinách často chybí. Ohnivý při hnízdění využívá i listnaté lesy, ale zpravidla s nějakým jehličnanem poblíž. Králíček obecný je otužilý a běžně u nás přezimuje. Ohnivý je naopak tažný a zimuje pouze vzácně. U králíčků je zajímavé sledovat vývoj jejich početnosti. Z dat Jednotného programu sčítání ptáků vyplývá, že od přelomu tisíciletí vykazuje králíček obecný pokles zhruba o 50 % a králíček

Foto: Martin Pelánek (phototrip.cz)

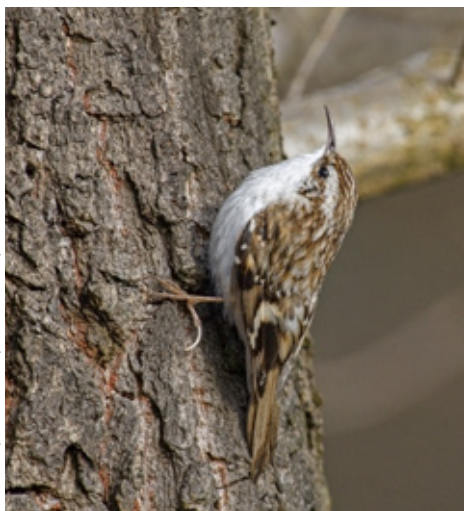
Králíček obecný je obratný akrobat, který dovedně šplhá po koncích větvíček

Foto: Martin Mecnarowski (photomecan.eu)

Černý oční proužek dodává králíčku ohnivému přísnější vzhled

Foto: Jiří Bohdal (naturfoto.cz)

Šoupálek dlouhoprstý má zobák v poměru k hlavě kratší a jemnější

Foto: Jiří Bohdal (naturfoto.cz)

Šoupálek krátkoprstý má delší a mohutnější zobák

Foto: Denis Matthey

Mláďata šoupálků krátkoprstých

ohnivý naopak nárůst o zhruba 50 %¹. Obecný je stále běžnější, to se ale patrně může změnit.

Opravdovým určovacím orlíškem jsou mezi lesní drobotinou **šoupálci**. Šoupálek **dlouhoprstý** a **krátkoprstý** jsou jedni z našich nejproblematictější určitelných pěvců a mohou snadno zamotat hlavu i zkušenému ornitologovi. To, že část ptáků zůstane bez druhového určení, tak v tomto případě není žádná ostuda.

Šoupálka od ostatních druhů poznáme celkem snadno. Malý pták (zhruba o velikosti sýkory modřínky) se při pohybu po kmeni stromu směrem nahoru opírá o tuhá ocasní pera podobně jako datlovití. Jak ale poznáme, který z nich to je? Co se zbarvení týče, jsou si oba druhy velmi podobné. Spodní strana těla je světlá, svrchní hnědá se světlou kresbou podobnou kůře stromů. Rozdíl může být v odstínu hnědé, která u šoupálka dlouhoprstého bývá více „křiklavá“, s nádechem rezavé barvy, jež bývá patrná zejména na kostřeci. Naopak krátkoprstý je svrchu tmavší, s nádechem do šeda, a jakoby matnější. Barvy se ale často překrývají a svoji roli hrají i světelné podmínky. Je velký rozdíl, zda daného jedince pozorujeme v přítmí porostu, nebo na přímém slunci. Nejspolehlivějším vizuálním znakem je délka zobáku. Sledujeme ji v poměru k hlavě. Šoupálek dlouhoprstý má zobák jemnější a krátký. Naopak šoupálek krátkoprstý má zobák až mohutný a dlouhý. Nicméně i tento znak vyžaduje k určení jistou zkušenost.

Nejspolehlivějším znakem pro odlišení šoupálků je hlas, který naštěstí mají oba druhy značně rozdílný. Hlas šoupálka krátkoprstého je krátký, úderný a zvukový, poměrně hluboký. Může nám připomínat sýkoru uhelníčka. Naproti tomu šoupálek dlouhoprstý o sobě často dává vědět delším a dosti vysokým pískáním, ne nepodobným králíčkům. Na rozdíl od nich má v hlase jemný, ale zřetelný trylek. Zpěv šoupálka krátkoprstého je krátký a zpravidla začíná výše popsaným hlasem. Dlouhoprstý má zpěv delší a zamotanější. Hlasové projevy vnímáme každý subjektivně, a proto je jejich popis nesnadný. Doporučuji tedy šoupálky naposlouchat přímo v terénu se zkušenějším kolegou.

Do jisté míry může být vodítkem pro určení i biotop, v němž šoupálka pozorujeme. Šoupálek dlouhoprstý je typický lesní druh. Obývá snad všechny typy lesa včetně nudných smrkových monokultur. Je to ale běžný pták, takže se s ním setkáme i v parcích nebo zahradách. Ty jsou naopak typickým prostředím šoupálka krátkoprstého. Ten často vyhledává staré duby, a proto je hojný třeba na hrázích jihočeských rybníků. Šoupálek dlouhoprstý hnízdí i ve vyšších nadmořských výškách, zatímco šoupálek krátkoprstý se drží spíše níže. Nicméně ptáci mají křídla a především v době podzimních potulek se pohybují všude možné a můžeme je snadno potkat i mimo uvedené prostředí. Toto ostatně platí i pro všechny výše popsané druhy. Zajímavostí je umístění hnízda

Sameček králíčka obecného při vzrušení vztyčí chocholku a odhalí oranžová pírká

Foto: Martin Pelánek (phototrip.cz)

šoupálků. Staví si ho totiž za odchlíplou kůrou stromu. Stačí jim jen malá skulinka a hnízdo z tenkých větvíček zaklíní mezi kmen a kůru. I proto jsou staré stromy tak důležité.

Jakub Hlaváček | se věnuje ornitologii na amatérské úrovni v podstatě od narození. Nejvíce ho zajímá kroužkování ptáků a fenomén migrace. Věnuje se rovněž popularizaci ptáků včetně nového Kurzu určování ptáků ČSO.

¹ jpsp.birds.cz

Lesní drobotina

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

Králíček ohnivý

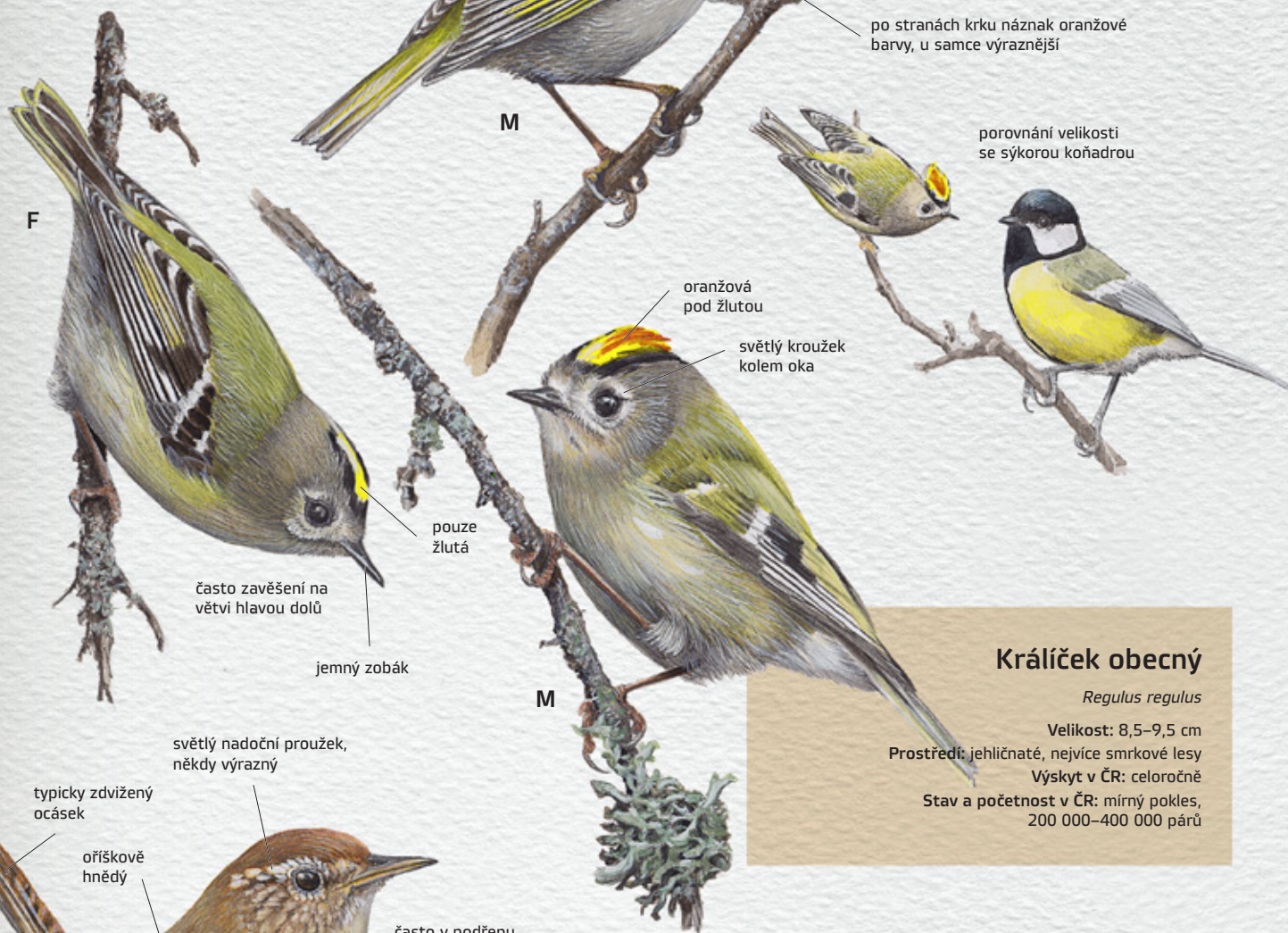
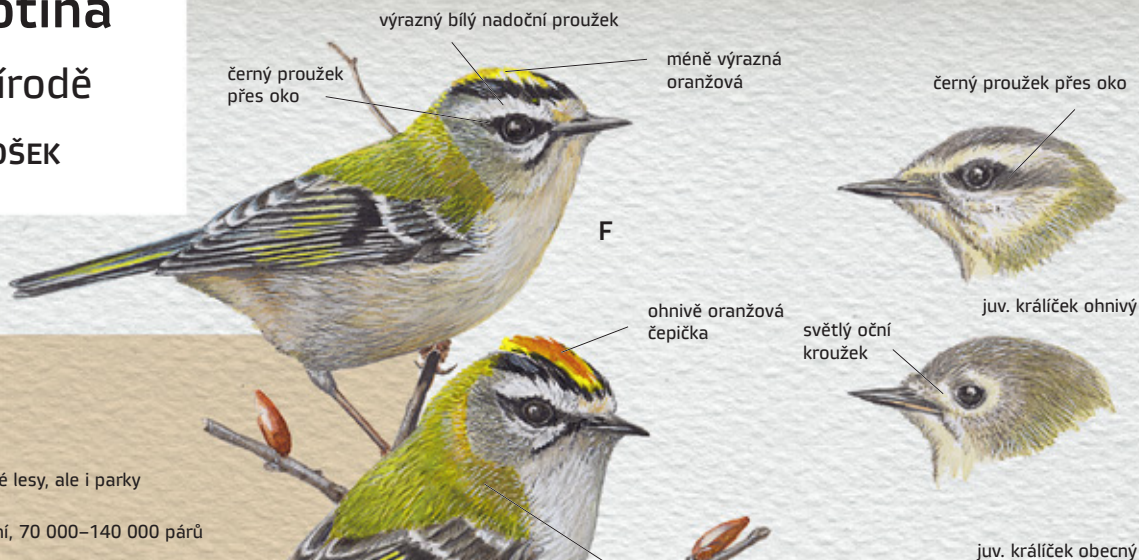
Regulus ignicapilla

Velikost: 9–10 cm

Prostředí: jehličnaté či smíšené lesy, ale i parky

Výskyt v ČR: od pol. III. do X.

Stav a početnost v ČR: stabilní, 70 000–140 000 párů

Králíček obecný

Regulus regulus

Velikost: 8,5–9,5 cm

Prostředí: jehličnaté, nejvíce smrkové lesy

Výskyt v ČR: celoročně

Stav a početnost v ČR: mírný pokles, 200 000–400 000 párů

Střízlík obecný

Troglodytes troglodytes

Velikost: 9–10,5 cm

Prostředí: podmačená místa v lesích či říčních nivách, vždy vyhledává hustý podrost

Výskyt v ČR: celoročně

Stav a početnost v ČR: mírný vzestup, 120 000–240 000 párů

Brhlík lesní

Sitta europaea

Velikost: 12–14,5 cm

Prostředí: lesy všeho druhu, parky, zahrady

Výskyt v ČR: celoročně

Stav a početnost v ČR: mírný vzestup,
600 000–1 200 000 párů

svrchu modrošedý

výrazný černý
oční proužek

silný, ale
štíhlý zobák

světlá brada

zespoda
cihlově
oranžový

v typické
poloze
na kmeni
hlavou dolů

zmenšuje
vletový otvor
do dutiny
směsí bláta
a slin

kratší
zadní dráp

typický způsob
pohybu šoupálků
po kmenech stromů

samec: kaštanově
hnědá barva
pod křídlem

delší zadní
dráp

Šoupálek sp.

- zespoda světlý
- svrchu hnědý s béžovým vzorováním
- splývá s kůrou
- světlý nadočnicí proužek
- na kmeni se opírá o tuhý ocas

dlouhý
a mohutný
zobák

poměrně krátký a jemný zobák

Šoupálek dlouhoprstý

Certhia familiaris

Velikost: 12,5–14 cm

Prostředí: lesy všeho druhu,
i vyšší polohy

Výskyt v ČR: celoročně

Stav a početnost v ČR: stabilní,
300 000–600 000 párů

černý zářez
na křídelní
pásce

narezavělý
kostřec

bílý lem křídélka

celkově matnější
zbarvení

Šoupálek krátkoprstý

Certhia brachydactyla

Velikost: 12–13,5 cm

Prostředí: listnaté porosty v nižších
polohách včetně parků a starých alejí

Výskyt v ČR: celoročně

Stav a početnost v ČR: mírný pokles,
75 000–150 000 párů

Literatura

Jednotný program sčítání ptáků; jpsp.birds.cz.

Svensson L., Mullarney K., Zetterström, D. 2016: *Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu*. Ševčík, Plzeň.

Štátný K., Hudec K. a kol. 2011: *Fauna ČR Ptáci 3/II*. Academia, Praha.

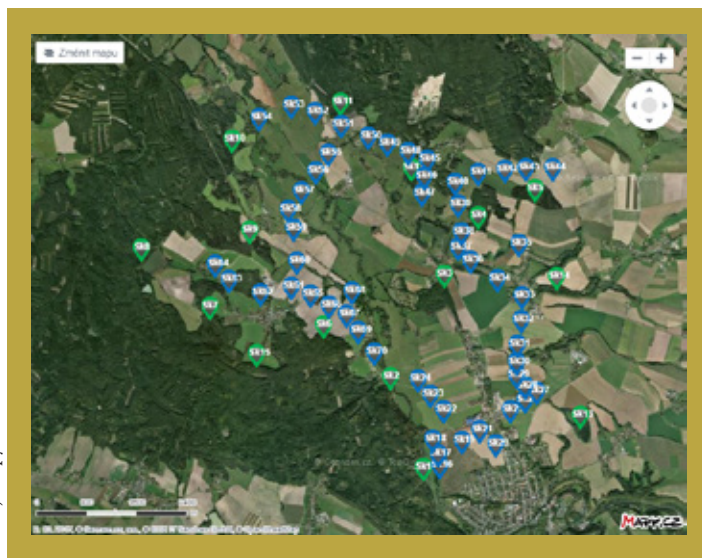
Štátný K., Bejček V. a Hudec K. 2006: *Atlas hnízdního rozšíření ptáků v ČR 2001–2003*. Aventinum, Praha.

Podpora dravců a sov v současné zemědělské krajině

Foto: Miroslav Dusík

Umístění budek pro poštolky na sloupech elektrického vedení v krajině

Zdroj: Mapy.cz

Příklad návrhu rozmístění hnízdních budek pro poštolky (zeleně), poštolky a kalousy (modře)

V souvislosti s diskusemi vyvolanými kolem poslední silné gradace hraboše polního a následné snahy o prosazení plošné aplikace rodenticidu nezbyvá než posteskout si nad krátkozrakostí našich kapitánů současného konvenčního zemědělství. V dnešní době nabitě snadno dostupnými informacemi o důvodnosti požadavku na trvale udržitelné hospodaření a negativních dopadech používání některých technologií i chemických přípravků na kvalitu životního prostředí, zdrojů a následně i zdravotního stavu naší populace je přístup zaměřený výlučně na generování co nejvyšších zisků bez ohledu na budoucnost pro mne nepochopitelný.

Je třeba vrátit se k osvědčeným metodám tradičního hospodaření s vyváženým poměrem rostlinné i živočišné výroby včetně obnovy krajinné struktury s dostatkem refugií a zeleně. Právě to by pomohlo obnovit násilně přerušené vztahy mezi živočichy v krajině a přirozenou cestou podpořit rovnováhu. Je-li podle statistiky znehodnocováno až 30 % potravin a zemědělská výroba by s vyloučením aplikace většiny pesticidů byla schopna produkovat o pouhých 20 % méně, není třeba se obávat nedostatku. Zemědělství uživilo obyvatele v ČR před sto lety bez chemických přípravků, proč by stejný počet obyvatel s vyspělejší mechanizací, novými odrůdami a znalostmi bez chemie neuživilo v současnosti?

Gradace hraboše polního

Přemnožení hraboše polního v letošním roce není nic neobvyklého a bylo možné jej očekávat. Pravidelné tří- až pětileté cykly s vysokými hustotami jedinců ve vrcholech gradace dosahující 1300, výjimečně až 2000 jedinců na 1 ha plochy se pravidelně opakují. Zhruba vždy po 10–12 letech jsou gradace silnější. Týkají se však jen některých lokalit nebo oblastí. Rozbor pravidelných odchytů drobných zemních hlodavců ukazuje, že současná gradace byla výsledkem souběhu některých okolností – především klimatických podmínek. Ty zřetelně rozfázovaly vývoj bylinného patra, tedy potravní nabídku.

Po dvouměsíčním suchu v jarním období hraboši nastoupili skokově do reprodukce. Vzniklá reprodukční vlna, ve které byla většina zvířat stejného stáří, omezila jinak běžné ztráty v průběhu odchovu mláďat uvnitř populace (například kanibalismus dospívajících jedinců) a početnost zvířat rychle narůstala.

Nejvyšších populačních hustot dosahovali hraboši zejména v oblastech, kde se často používá k ochraně plodin rodenticidů a nadužívají se i ostatní pesticidy. Je to logický důsledek vytlačení nebo i vyhubení přirozených nepřátel, jako jsou šelmy a myšilovné druhy dravců a sov. Minimum ploch s rozptýlenou zelení v intenzivně využívané zemědělské krajině nenabízí predátorům dostatek míst pro rozmnožování. Navíc dochází ke kritickému ústupu dalších živočichů, k nimž patří hmyz a ostatní bezobratlí, ptáci i zbývající skupiny drobných savců, kteří se stávají náhradní kořistí v období nejnižších stavů hrabošů. V takovém prostředí místní stálé populace predátorů nemohou přežívat a vymizí. Hraboši polnímu se tak stále více otevírá prostor pro nekontrolované rozmnožování. V homogenním prostředí rozlehlých polních celků nabízejících bohatou potravní nabídku v podobě zemědělských plodin prakticky bez přirozených nepřátel mu za příznivých klimatických podmínek nic nestojí v cestě k vysoké početnosti. Omezený výskyt šelem, dravců a sov do narůstání hraboší populace už nemůže významněji zasáhnout.

Pesticidy jako řešení?

Používání rodenticidů, v našem případě inovovaného a u nás povoleného přípravku Stutox II, je velmi sporné. Je přitom téměř lhotečné, je-li vkládán do nor, nebo plošně rozhazován. V obou případech ohrožuje řadu necílových druhů, ať už po přímé konzumaci, nebo prostřednictvím pozření kontaminovaného hlodavce. Kromě laboratorně prokázaného rizika to jednoznačně potvrdily letošní nálezy otrávených zajíců, bažantů nebo i čápů. Účinnou látkou tohoto pesticidu je fosfid zinku, jehož rychlým rozkladem vzniká sině jedovatý těkavý plyn fosforovodík (fosfan). I když nezpůsobí smrt predátora bezprostředně

po pozření otrávené kořisti, vzhledem k pomalému rozkladu v organismu je vysoké riziko, že poškodí některé orgány (ledviny, játra), funkci žláz s vnitřní sekrecí, krevní obraz atd. Sníží jeho životaschopnost, způsobí změnu chování a k úhynu dojde po delší době, kdy už se přítomnost látky jako prvotní příčina úhynu nedá jednoznačně prokázat. Nehledě k tomu, že takový predátor může uhynout i ve velké vzdálenosti od lokality, kde pozřel kořist. Lasice uhynulé v norách také nikdo nedohledá. A tento scénář je vysoce pravděpodobný. Argumentace ve prospěch použití chemikálie se odvolává na neprokázané škody, případně toxicitu popírá nebo poukazuje na její únosnou míru, a je tedy nepravdivá.

Navíc se k použití přípravku přistupuje ve vrcholu gradace, kdy jsou škody zjevné a k největším hospodářským ztrátám už dávno došlo. Populace je v té době krátce před zhroucením, nebo už k vymírání dochází. Použitím přípravku tedy už ekonomickou škodu nelze vyřešit a naopak je prohloubena o cenu za aplikaci. Často je také vytvářen tlak na použití rodenticidu v období, kdy na pozemcích po proběhlé gradaci zbylo jen množství nor a živá zvířata se tu nenacházejí. Mnohdy se k tomu dochází v jarním období, kdy je po odtání sněhu dobře vidět vysoký počet chodbiček. K objektivnímu odhadu početnosti hlodavců a hrozby případného prudkého nárůstu populační hustoty je třeba provést kvadrátový odchyt do sklapovacích pastí. Prostřednictvím získaných biometrických dat i výsledku pitvy ulovených zvířat je možné podle fyzického stavu jedinců, jejich reprodukční aktivity a věkové struktury populace odhadnout vývoj v nastávajícím období. K tomu je však potřeba zkušeností. Pro snazší, rychlejší, ale značně nepřesné stanovení početnosti je doporučována metodika plošného sčítání používaných nor. Neposkytuje však informaci o průběhu reprodukce, a tedy o fázi, ve které se populace nachází. Je běžné, že v průběhu vegetační sezony je podíl březích samic velmi nízký a populace po řadu měsíců stagnuje, případně ubývá a nebezpečí z přemnožení nehrozí. Chemické přípravky se pak aplikují zbytečně.

Foto: Miroslav Dusík

Půda provrtaná děrami hraboše polního při populační gradaci

Foto: Miroslav Dusík

Tzv. berličky umístěné v otevřené krajině poskytují dravcům příležitost k lovu i k odpočinku

Foto: Jan Vrtišlav

Poštolka obecná stejně jako další myšilovní dravci ráda využívá posedy v krajině, ze kterých má dobrý přehled po okolí

Těžko lze také rozumět tvrzení, že odpařením plynu je nebezpečí anulováno. Tuny použitého přípravku, a tedy množství jedovatého plynu, v prostředí zůstávají. Nikdo si neláme hlavu s tím, kde toxická látka končí a jakým způsobem se dále projeví. To je ostatně riziko i u většiny dalších pesticidů. Podobné zvyšování chemické zátěže prostředí je bezohledné a hlavně zbytečné. Na snižování vysokých populačních hustot hraboše polního se poměrně snadno a levně může podílet zvýšená úmrtnost prostřednictvím predace. Aby byla účinná, je třeba predátory v prostoru v první řadě udržet a podle možností také rozmnožit. K tomu je nutný návrat k dobře strukturované krajině s početnými společenstvy všech rostlinných i živočišných druhů, která ji v minulosti obývala. Jejich populace lze případně pozitivně ovlivnit např. hnízdní podporou.

Predace jako prevence

Již v 80. letech minulého století byla vyvolána řada jednání o nutnosti nahradit nebezpečné rodenticidy preventivní ochranou za využití přirozených nepřátel hlodavců. Vedle vytváření podmínek pro snazší přežívání drobných šelem se v otevřeném terénu osvědčila možnost hnízdní podpory dutinových dravců a sov. Ptáci jsou mnohem mobilnější a druhy, jako je poštolka obecná nebo kalous ušatý, v lokalitách s vysokou potravní nabídkou dokážou vytvářet početná hnízdní uskupení. Zejména v mimohnízdni době jsou schopné se soustředit na napadených plochách ve vysokých počtech. Praxe navíc potvrdila, že je možné podstatně zvýšit jejich početnost instalací a vhodným rozložením umělých hnízdních příležitostí. Jako potravní specialisté se soustředí především na lov drobných hlodavců a v letech pesima (nejnižší početnosti) kořisti přecházejí na náhradní potravu tvořenou především bezobratlými živočichy a v menší míře také ptáky nebo dalšími drobnými obratlovci. V té době také vyvádějí omezený počet mláďat nebo nehnízdí a rozptylují se. K hlavním podporovaným druhům patřil také puštíka obecná, který jako obyvatel lesa a velkých parků stupňoval predáční tlak na hlodavce především při okrajích lesních

porostů nebo v liniové zeleni navazující na zemědělskou krajinu. Dříve běžné druhy dvou dnes už bohužel vzácných sov, sovy pálené a sýčka obecného, v té době nacházely dostatek vhodných hnízdišť na zemědělských stavbách nebo na půdách budov rozptýlených v krajině, a proto byly podporovány budkami spíše experimentálně.

Jak podpořit hnízdění predátorů

V průběhu 17 let se na Královéhradecku podařilo postupným doplňováním vhodných typů budek na pokusné ploše 536 km² mnohonásobně zvýšit počet hnízdicích párů poštolky obecné a puštíka obecného. V té době byla početná a stabilní populace káně lesní, která hnízdila ve vlastních hnízdech běžně v lesních porostech, v remízích i starých stromořadích. Spolu s poštolkami a v zimě také s kání rousnou přes den vytvářely na plochách napadených hrabošem početná společenstva. Na honech o velikosti 20 ha bylo možné v jediném okamžiku napočítat až 20 lovcích poštolek a 80 posedávajících kání. Na plochy víceletých pínin nebo v kulturách kmínu byly pro rychlejší přilákání dravců i sov a snížení počtu hlodavců na zimní období instalovány berličky.

Vysoká početnost dravců a sov se znatelně promítala do populačních hustot hrabošů populace. Průběh cyklu sice neovlivnila, ale překvapivě snížila početnost hlodavců ve vrcholu gradace v průměru o 71 %, tedy o více než dvě třetiny. Na pokusných plochách bylo po ustálení hustoty hnízdicích poštolek a sov na podzim

Berličky

Jsou to jednoduchá bidýlka ve tvaru T, zhotovená z dřevěných hranolků, ideálně o hraně 4–5 cm a s dosedací ploškou dlouhou 20–30 cm. Mohou být vyrobená (svařena) také z kovových materiálů, které jsou trvanlivé. Výška berličky se pro snadnější zaražení do půdy může pohybovat mezi 150–200 cm. Čím vyšší posed, tím z něj mají ptáci lepší rozhled.

Instalujeme je v hustotách 1–4 ks/ha.

Před zahájením polních prací doporučujeme berličky přemístit na příkopy a meze ve vzdálenosti 50–100 m od sebe, kde jich ptáci s oblibou využívají k lovu i odpočinku v průběhu celého vegetačního období.

ve vrcholu gradace zaznamenáno 350 jedinců hraboše polního na hektar plochy, zatímco v minulosti se jejich početnost pohybovala až kolem 1200 jedinců. V letech, kdy se populace predátorů přiblížily nosné kapacitě prostředí, bylo možné odhadnout velikost predáčního tlaku. K hustotám populace hlodavce v jednotlivých ročních obdobích s rozdělením do jednotlivých kategorií stanovených oborovou normou pro posuzování početnosti hraboše polního (ON 466021 Mze) je vztaženo procento ulovených jedinců (viz tabulku). Předpokládány byly čtyři používané východy z nor na jednoho

Odběr kořisti (hraboše polního) ptačími predátory na Královéhradecku podle průměrného počtu usazených párů v průběhu 3 měsíců

1986–1994	početní stav hraboše polního na 1 km ² (dle ON 466021 Mze)					
	výskyt	predace	výskyt	predace	výskyt	predace
	slabý	za období	střední	za období	silný	za období
jaro (březen–květen)	1000	76 %	5000	16 %	10 000	8 %
léto (červen–srpen)	5000	57 %	12 500	23 %	40 000	8 %
podzim (září–listopad)	20 000	14 %	40 000	7 %	60 000	5 %
zima (prosinec–únor)	5000	37 %	10 000	19 %	20 000	9 %

Budky pro poštolky a kalousy

Pro rychlé zvýšení predančního tlaku lze do prostředí s dostatkem kořisti přilákat poštolky obecné a kalousy ušaté. S oblibou obsazují polobudky o vnitřním rozměru dutinky 25 × 30 × 35 cm. Přední stěna je otevřená a ve spodní části opatřená lištou 10–13 cm vysokou, která v hnízdišti zadržuje hnízdní materiál a brání vypadnutí mláďat. Polobudky mohou být vyrobeny z prken nebo vodovzdorných desek a natřeny ochranným nátěrem hnědé nebo tmavší šedé barvy. Do dna dutiny je třeba vyvrtat dostatek otvorů o průměru nejméně 3 mm pro odtok dešťové vody. Důležité je vložení dostatek hnízdního materiálu. V minulosti se využívaly také upravené plastové kanystry o objemu 20–30 l. Pro zavěšení na kmen stromu lze doporučit třímilimetrový potažený vázací drát o délce cca 50 cm. Na něm po protažení dvěma otvory vyvrtanými v horní pětině zadní stěny ve vzdálenosti asi 20 cm od sebe zhotovíme dvě pevná oka. Za ně pak lze budku přibít pomocí 80mm hřebíků na kmen stromu nebo připevnit vázacím drátem na sloup nebo připravený sloupek. Dříve používané dřevěné lišty k upevnění na strom nedoporučujeme, protože rychle ztrouchniví a následně způsobí odpadnutí budky.

Poštolníky je třeba umístit do otevřeného terénu mimo lesní porosty. Ideální je zavěšení na nezavětvený kmen vzrostlých soliterních stromů nebo na dřeviny v prořídleém stromořadí ve výšce nejméně 10 m nad zemí. Čím výše jsou budky instalovány, tím je ptáci raději obsadí. Také při instalaci do hustějších stromořadí, remízků nebo na okraje lesních celků zůstávají zpravidla neobsazené. Příčinou bývá hojný výskyt kun, které tu často hnízda ničí. Jsou-li při nálezu kořisti v budce jednou úspěšné, v následujících sezonách se tam vrací. Ptáci se pak takovým místům vyhýbají. Výborně jsou obsazovány také budky na sloupech nízkého napětí v otevřeném terénu, kde je ale nutné dohodnout možnost a podmínky instalace s majiteli rozvodné sítě. Tady postačí umístění budek do 4–5 m nad zemí. Pokud se sloupy nacházejí daleko od cest uprostřed půdních bloků, kde nehrozí vyrušování hnízdicích párů, mohou být umístěny i ve výšce 1,5–2 m. Ideální je zhotovení vlastních sloupků ze silných kovových trubek ve tvaru T pro upevnění budky a jejich umístění na vhodné meze bez vzrostlých stromů nebo jiná málo frekventovaná místa, kde nebudou překážet zemědělské mechanizaci. Aby sloupek nevyvrátil silný vítr, je nutné jej zapustit dostatečně hluboko do země a zajistit proti otáčení. Při výběru místa pro instalaci nízko umístěných poštolníků je třeba dbát, aby byly v mezerách mezi keři nebo ve zcela volném prostoru. Orientace vletového otvoru ke světovým stranám není podstatná. Důležitý je výlet (např. ze svahu) mimo koruny dřevin.

Pro plošnou hnízdní podporu s cílem snížit početnost hrabošů ve vrcholu gradace na únosnou míru je možné doporučit instalaci 3–4 rovnoměrně rozložených polobudek na 1 km². Podle jejich obsazení v jednotlivých letech lze počet ještě navýšit.

Foto: Miroslav Dusík

Pohled do budky pro poštolku obecnou s mláďaty ve stáří 3–6 dní a s potravou v podobě drobných hlodavců

Budky pro puštíky

Okraje lesních celků a navazující liniová refugia zemědělské krajiny jsou loveckým prostředím puštíka obecného. Jako lesní sova vyhledává velké dutiny ve starších lesích a vzhledem k jejich nedostatku rád přijímá nabídnuté budky s vnitřním rozměrem 30 × 30 × 40 cm a vletovým otvorem o průměru 12 cm. Protože puštíci sami hnízdo nestaví, je nutné na dno hnízdní budky umístit dostatek hnízdního materiálu (sena, slámy apod.). Puštíkovníky je nejlépe instalovat do rozvolněných listnatých nebo smíšených porostů, nejméně 50 m od okraje lesa na kmen do výšky 5 m.

Volný přilet ke hnízdišti bez větví okolních stromů nebo keřů, které by ztěžovaly přilet i kontrolu prostoru v okolí, usnadňuje dospělým ptákům ochranu hnízda před kunami. Podle charakteru krajiny je vhodné budky instalovat rovnoměrně 1–2 km od sebe. Protože puštíci jsou sova, která si své teritorium proti příslušníkům svého druhu intenzivně hájí, nevytváří početnější uskupení hnízdicích párů jako předchozí dva druhy. Najde-li dostatek vhodných hnízdních příležitostí v klidných zákoutích lesů nebo i větších remízků či parků, vytváří rovnoměrně rozloženou populaci.

hraboše¹. Podle podchyceného průměrného výskytu a reprodukční úspěšnosti myšilovných druhů dravců a sov v oblasti bylo možné stanovit denní odběr jedinců hraboše i úlovky za jednotlivá roční období.

Jediný pár poštolky v předjaří před započatou reprodukci hrabošů (asi za 60 dní) při denním úlovku 4 hlodavců z prostředí odebere přibližně 120 samiček. Podle výsledku monitoringu na pokusných plochách na Královéhradecku může potomstvo jedné samice hraboše polního při intenzivním rozmnožování dosáhnout v průběhu jedné sezony početnosti 200–300 jedinců. Poštolky tak ve svém teritoriu oslabí podzimní společenstvo hrabošů o 24 000–36 000 jedinců a uchrání nejméně 24–36 ha plochy. A to není

1 Odchyty bylo prokázáno, že na 1 exemplář hraboše polního připadá 4 a více nor.

Foto: Ivan Tlaskal

Funkční budky pro poštolky lze vyrobit i z plastových kanystrů

Foto: Miroslav Dusík

Poštolky ve věku 22 dní se při náhlém vyrušení již mohou snažit opouštět hnízdo, na klidném stanovišti tam setrvávají až do stáří 30–38 dní

započítán průběžný odlov hlodavců po celé vegetační období nehlédě k tomu, že poštolky i ostatní dravci a sovy při dostatku kořisti zpravidla uloví více jedinců, než jsou schopni zkonzumovat. V takovém případě polykají jen hlavu a hrud' kořisti a zadní část s trávicím ústrojím odhazují. Rovněž mláďata na hnízdech jsou v letech dostatku potravy někdy doslova zavalena ulovenými hlodavci. Predanční tlak každého usazeného páru má tedy na konečné populační hustoty hlodavců výrazný dopad. Především zemědělci by se proto měli snažit o vytváření takového prostředí, kde mohou myšilovné druhy trvale přežívat a rozmnožovat se. Dutinové druhy se v současné krajině bez doupných stromů nebo s nedostatkem rozptýlené zeleně dají velmi snadno usazovat prostřednictvím vhodných typů ptačích budek.

Budky pro sovy i poštolky je vhodné na podzim zkontrolovat a podle stavu hnízdního substrátu dutinu vyčistit nebo hnízdní materiál doplnit. Není nutné je však čistit každoročně – ve zbytcích po vyvedení mláďat často prodělává svůj vývoj i řada vzácných a zajímavých druhů bezobratlých živočichů.

Miroslav Dusík | je ornitolog, celoživotně se zabývá možnostmi biologické ochrany v zemědělských kulturách i lesních porostech a hnízdní podporou dutinových pěvců, dravců a sov.

Matěj emigrant – úspěšně zachráněný orel mořský

V *Ptačím světě* 2/2019 jsme uvedli rubriku Příběhy ptáků s vysílačkou nešťastným příběhem zachráněného luňáka červeného. V dnešním čísle budeme vyprávět historii podstatně radostnější. Půjde o příběh mladého orla mořského, který dostal jméno Matěj.

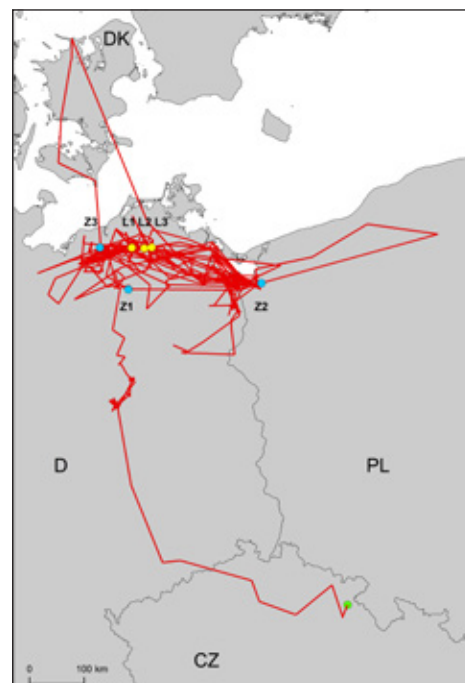
Orel Matěj byl nalezen 15. 7. 2016 ve velmi zbědovaném stavu na okraji Police nad Metují. Za asistence městské policie byl převezen do nejbližší záchrané stanice v Jaroměři. Pták byl vyčerpaný, vyhublý a neschopný letu, nejevil však známky nějakého poranění nebo nemoci. Podle stavu opeření bylo zřejmé, že se jedná o tohoto mládě, které dobře nezvládlo období svého osamostatňování z péče rodičů a vysílením téměř padlo. Pokud by si ho nevšimli obyvatelé Police, jistě by brzy zahynulo.

Původ mláděte zůstal zahalen tajemstvím. Můžeme se domnívat, že mladý orel pocházel z hnízda, o němž místní ornitologové předpokládali, že se nachází v blízkosti Police nad Metují, v prostoru kolem Jetřichova a Krčnic. Tam se dospělí orli mořští v letech 2015 a 2016 pohybovali a tam se předpokládalo také jejich hnízdění (Petr Kafka, osobní sdělení). Pokud by Matěj z tohoto hnízda pocházel, což se jeví jako velmi pravděpodobné, pak by vzdálenost od hnízda k místu nálezu byla asi 8 km. To by bylo v prostoru, který odpovídá rozloze území, jaké mladí orli mořští po vylétnutí z hnízda obvykle obývají.

V péči záchrané stanice v Jaroměři byl Matěj do 30. srpna. V té době jsme již věděli, že jde

opravdu o samce (vyšetření analýzou DNA), a že tudíž své jméno dostal oprávněně. Dosáhl hmotnosti 4,5 kg, délka složeného křídla byla 61 cm. Zhodnotili jsme ho jako plně vzrostlého a schopného návratu zpět do přírody. Jeho kondice se po vypuštění ukázala jako velmi dobrá, což bylo jednak zásluhou kvalitní ošetrovatelské péče a jednak – po dohodě s městem Jaroměř – díky zajištění podkrovní pudy o velikosti 100 × 5 × 5 m jako rozletovacího prostoru. Teprve tam se mohl Matěj konečně pořádně rozlétat a tam jsme také viděli, že udělal v létání natolik velké pokroky, aby to venku už opravdu zvládl.

K sledování jeho dalšího osudu byl vybaven vysílačkou Ecotone, kterou dostal v podobě batůžku na záda, a zbývalo rozhodnout, kde má být Matěj vypuštěn. Objevili se zastánci a odpůrci tří strategií vypuštění: 1. Vypustit Matěje v oblasti nálezu, tj. v přírodním prostředí u Police nad Metují. 2. Vypustit Matěje v klidné rybniční oblasti u Bohdanče. 3. Vypustit Matěje u přehrady Rozkoš, protože tam bude mít bohatou potravní základnu. Zastánci třetí možnosti získali převahu a Matěj byl za pozornosti místních médií vypuštěn 30. srpna 2016 u Doubravice na břehu přehrady Rozkoš. Po vypuštění nám na rozloučenou zakroužil nad hlavami a přehradu Rozkoš tím navždy (alespoň dosud) opustil. Vydal se jihozápadním směrem, aby poprvé po delší době přenocoval na volnosti, a to u obce Vysoký Újezd ve vzdálenosti přibližně 25 km od místa vypuštění. Pak změnil kurz na severozápad a 1. září přeletěl přímo nad Hrádeckem, bývalým působištěm prezidenta Václava Havla. Pokračoval dál na západ a 10. září

Obrázek: Lenka Rozsypalová

Trasa putování Matěje z místa vypuštění u přehrady Rozkoš (zelený bod). Modré body Z1, Z2 a Z3 označují místa zimního pobytu 31. 1. 2017, 31. 1. 2018 a 31. 1. 2019. Žluté body L1, L2 a L3 označují místa letního pobytu 30. 6. 2017, 30. 6. 2018 a 30. 6. 2019. Červená linka spojuje následné noční lokace.

„emigroval“ do Německa, kde pobývá do současnosti jako dosud nehnízdící pták, nyní již ve věkové kategorii čtvrtého kalendářního roku.

První zimu strávil v jezerní oblasti na severu Německa. Občas přeletěl do Polska, ale většinu času pobýval v Německu. Druhou zimu strávil opět v této oblasti, tentokrát na německo-polské hranici v deltě řeky Odry, třetí zimu byl jižně od Rostocku. V severovýchodní části Německa se vyskytoval celoročně. Letos v dubnu si udělal průzkumný týdenní let do Dánska. Ke dni 15. 7. (dopsání rukopisu) se nacházel mezi Nehringem a Annenhofem na severu Německa ve spolkové zemi Meklenbursko – Přední Pomořansko. Musíme uznat, že Pomořansko se k orlovi mořskému docela hodí.

Matěj dorůstá do dospělosti, do období, kdy si – možná už příští sezonu – najde partnerku a, jak doufáme, založí hnízdo a vyvede další generaci svých potomků. Je jedno, zda to bude v Německu, Polsku, Dánsku nebo zpět v Česku. Přejeme mu hlavně, ať se svého prvního hnízdění ve zdraví dožije. Nástrah, které na něj číhají, je totiž stále dost. Zároveň se radujeme z toho, že se nám jednoho z králů výšin podařilo zachránit a vrátit na oblohu. 🐾

Ivan Literák, Rainer Raab, David Číp, Alice Janečková, Péter Spakovszky, Lenka Rozsypalová

Foto: Péter Spakovszky

Orel mořský Matěj s Davidem Čípem ze záchrané stanice v Jaroměři před vypuštěním u přehrady Rozkoš

Sýkora parukářka (*Lophophanes cristatus*), České Švýcarsko

Puštík bělavý (*Strix uralensis*), Šumava

Doby, kdy jsem pobíhal po lese s atlasem *Z ptačí říše* a plnil pionýrský odznak Ornitolog, zmizely sice v šeru dávnověku, ale nakonec jsem se oklikou přes hudbu a fotografování koncertů dostal opět k mé staré školní lásce – přírodě a ptákům.

Spoustu jsem toho zapomněl a ještě větší spoustu jsem toho nikdy nevěděl. Ale fotografování a příroda se spojily do elixíru, kterého si dopřávám, kdykoli je to možné.

Poslední dobou se ale zcela vážně zabývám myšlenkami na to, zda lze z této mnohými jinými vyšlapané cesty sejít a trávit čas v přírodě bez frustrace z toho, když světlo nepřeje, ptáci létají všude kolem, jen ne tam, kde by měli, když se ruka chvěje a pozornost umdlévá.

Zda lze jen přijímat bez urputné snahy přinést Snímek.

Pozorovat cvrkot.

Nevyfotit.

Nechtít.

Červenka obecná (*Erithacus rubecula*), Jizerské hory

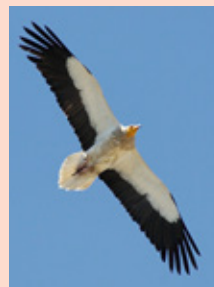
Morčák velký (*Mergus merganser*), Praha

Milé děti,

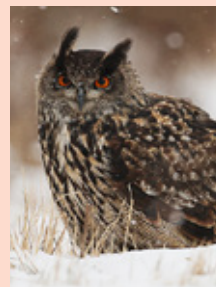
Váš Krůta

A large brown eagle with dark plumage and a lighter-colored head, standing in a snowy, open field. The eagle is facing right, looking slightly away from the camera. The background is a soft, out-of-focus landscape with snow and some distant trees or structures under a pale sky.

1 – OREL

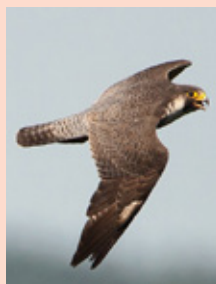
2 – SUP

3 – VÝR

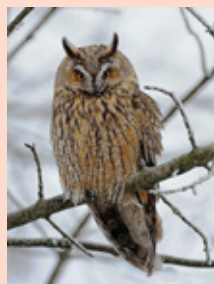
4 – LUŇÁK

5 – SOKOL

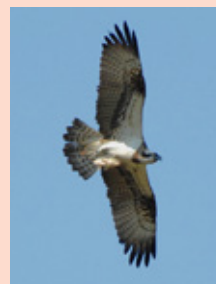
6 – SÝC

7 – KALOUS

8 – KÁNĚ

9 – ORLOVEC

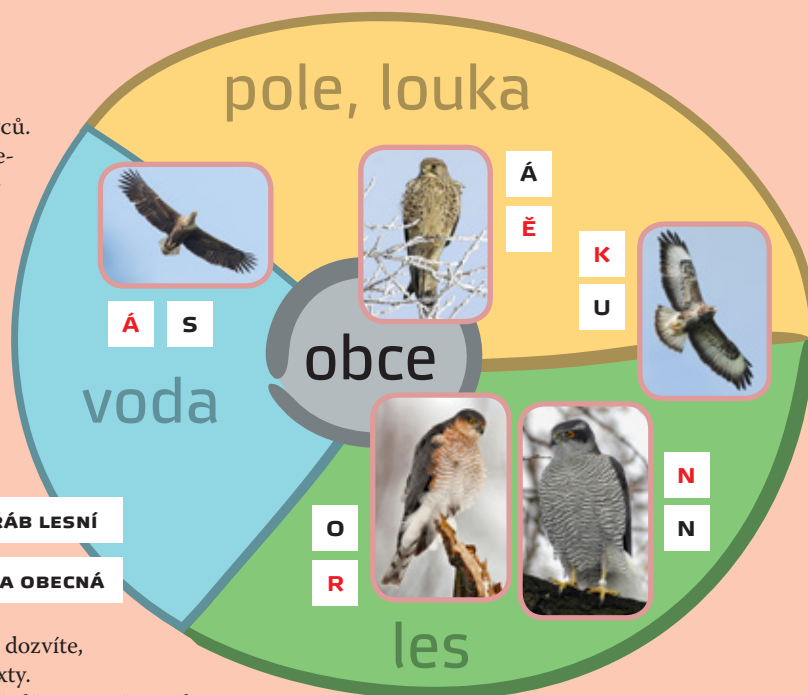
Foto: Tomáš Bělka, Dušan Boucný, Zdeněk Tunka, Petr Saj (birdphoto.cz)

Tipy na aktivity pro rodiny s dětmi

- 6 Velikosti poštolky, létá nízko nad zemí
- 7 Nejběžnější velký dravec, krouží či plachtí
- 8 Dlouhá rovná křídla, často plachtí
- 9 Létá nejčastěji těsně nad vrcholky stromů, samec velikosti vrány, samice jako káně
- 10 Třepotá se při lovu

Krásné zážitky při pozorování dravců vám přeje
váš Krůťa

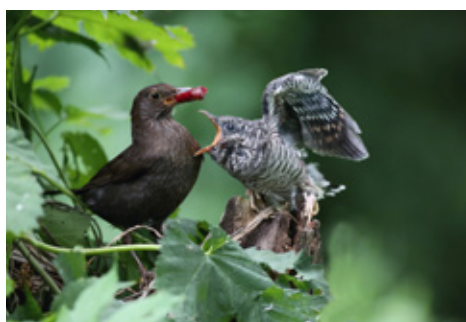
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Nechajte sa očariť kukučkou

Oldřich Mikulica: Hýčkaný vetřelec

Česká společnost ornitologická 2019, 192 stran, 245 barevných fotografií, formát 24,0 × 28,0 cm; cena v e-shopu ČSO 699 Kč, pro členy ČSO 599 Kč; www.eshop.birdlife.cz

Po vydání úspěšnej knihy *The Cuckoo. The Uninvited Guest* v roku 2017 autorov Mikulica, Grim, Schulze-Hagen a Stokke vyšla známemu moravskému fotografovi Oldřichovi Mikulicovi v októbri tohto roku ďalšia vydarená publikácia o kukučke s príhodným názvom *Hýčkaný vetřelec*, v ktorej zúročil svoje viac ako 40-ročné skúsenosti s týmto druhom v prírode. Na rozdiel od predchádzajúcej knihy však nejde výhradne o odbornú publikáciu, ale svojím textom a bohatou obrazovou prílohou podáva, ako trefne poznamenal i autor úvodu knihy Tomáš Grim, „výnimočný príbeh kukučky a jej neúnnavného fotokronikára“.

Kukačka obecná se od pěstouna kosa černého nechala krmit i přinesenými jahodami

Formou voľného rozprávania nás autor v 16 kapitolách oboznamuje nielen so životom tohto dodnes ešte stále málo poznaného vtáka, ale aj so začiatkami svojej dokumentaristickej činnosti, s domácimi a zahraničnými cestami za kukučkou, spoluprácou s medzinárodnými vedeckými tímami ako aj výsledkami a oceneniami tejto náročnej práce. Okrem známych skutočností podáva zároveň aj vlastné postrehy týkajúce sa správania kukučky, ktoré nás nútia prinajmenšom zamyslieť sa nad niektorými doteraz všeobecne akceptovanými poznatkami.

Samotný text knihy je pútavý, často aj úsmevný, písaný jednoduchým, ale zrozumiteľným štýlom, takže čitateľ doslova osobne prežíva spolu s autorom všetky opisované príbehy. Ich autenticnosť potvrdzujú aj kvalitné, umelecky vysoko pôsobivé a bežnému pozorovateľovi nedostupné sprievodné obrázky, čo nás vedie k otázke, ako sa mohli takéto snímky autorovi vôbec podať? Odpoveď nájdeme po prečítaní tejto knihy. Je ňou ale hlavne usilovnosť, precíznosť a celoživotná vášeň autora pre tento druh. A hoci viaceré z obrázkov môžeme vidieť aj v predchádzajúcej publikácii o kukučke, na ich aktuálnosti to nič neuberá. Veľký podiel na tom má aj grafické spracovanie knihy a vysoká technická kvalita obrázkov. Pôsobivé sú najmä

celostránkové obrázky, ktoré vzhľadom na formát knihy umožňujú čitateľovi vidieť aj inak voľným okom nepostrehnuteľné detaily zobrazovaných objektov alebo javov.

Obsahová kvalita knihy je zas garantovaná dlhoročnými skúsenosťami a poznatkami autora, získanými tiež zo spolupráce s mnohými našimi i zahraničnými odborníkmi na problematiku hniezdneho parazitizmu, ktorých mená sú uvedené na konci knihy v poďakovaní. Mnohé opisované pozorovania boli i súčasťou samotného vedeckého výskumu. Knihu preto odporúčam tak záujemcom o vtáky a osobitne kukučku, ako aj všetkým ostatným milovníkom prírody.

Alfréd Trnka

INZERCE

Zelená domácnost

S VÁMI POMÁHÁME PŘÍRODĚ

Nejširší nabídku kvalitního krmení pro ptáky, ptačích krmítek a budek, ale i stovky dalších výrobků na pomoc přírodě kolem nás najdete na www.zelenadomacnost.com.

DOPORUČUJE ČESKÁ SPOLEČNOST ORNITOLOGICKÁ.

stínění pro Váš domov

ŽALUZIE | ROLETY MARKÝZY | PERGOLY

pomáháme chránit před nárazy ptáků

Hybešova 6 | Brno
www.hakl.cz

HAKL®
Stínící technika

Stručná historie poštovních holubů

Foto: CC-BY-SA 3.0

Talentu holubů navrátit se spolehlivě na místo, které považují za domov, si lidé povšimli již ve starověku. Vyšlechtěný holub se po vypuštění z klece vrací domů, a to rychlostí několika desítek kilometrů za hodinu – výkon, kterému až do vynálezu telegrafu nikdo nemohl konkurovat. Od Persie přes Řecko až po Egypt byli holubi používáni k přenášení zpráv – výsledků bitev i olympijských klání. V 19. století byla holubí pošta na vrcholu a sloužila ke komunikaci mezi finančníky v Nizozemsku i vojenskými základnami na Jávě.

Poštovní holubi s připevněnými zprávami;
Harper's New Monthly, duben 1873

Rychle se rozvíjející telegrafie však z holubí pošty udělala přežitek a ke konci 19. století se zdálo, že jednou provždy zmizí z dějin stejně jako bryčka nebo sekeromlat. V červenci 1870 ovšem vypukla prusko-francouzská válka a holubí pošta zažila nečekanou renesanci. Pruská armáda obklíčila Paříž a přerušila všechny telegrafní dráty. Poté, co byl nalezen a přeseknut i tajný kabel na dně Seiny, se Paříž ocitla v izolaci. Jediným způsobem, jak se spojit s okolním světem, byli pro Pařížany časem prověřeni poštovní holubi. Francouzská armáda posílala klece s poštovními holubami v horkovzdušných balonech za nepřátelské linie, kde byli opatřeni zprávami a poslání nazpět. Prusové na nečekanou komplikaci zareagovali jak mušketami, tak nasazením

jestřábů. I přes značné ztráty holubi přenesli do Paříže během čtyř a půl měsíce neuvěřitelný milion zpráv.

Armáda si rychle všimla, že holubi jsou sice staromódní, ale spolehlivou alternativou telegrafu, a po celé Evropě vznikly holubí pošty propojující vojenské objekty. Protože se holubí pošta stala národním zájmem, objevila se v řadě zemí legislativa, která poštovní holuby chránila, a také dotace pro šlechtitele i odměny za hubení dravců, kteří by mohli nově nalezený strategický zdroj ohrozit. Toto vzepětí holubí pošty vydrželo do poloviny 20. století. V první světové válce byli poštovní holubi využíváni zejména Francouzi a holubice Cher Ami doručila 12 důležitých zpráv během bitvy u Verdunu. Při svém posledním letu byla postřelena a přišla o oko a nohu – zprávu nicméně doručila a od státu dostala ocenění ve formě Válečného kříže (viz *Ptačí svět* 1/2019).

Německá armáda našla jiné uplatnění a holuby vybavila malým fotoaparátem s automatickou spouští. Holubi vysazení za nepřátelskou linií tak na cestě domů nevědomky pořizovali letecké snímky nepřítelova území.

Ještě během druhé světové války využili Angličané okolo čtvrt milionu poštovních holubů a šéfa sekce, pod níž na ministerstvu obrany holubi spadali, dokonce ještě v roce 1945 přesvědčovala své nadřízené, že se nabízí jejich použití pro přenášení malých výbušnin a biozbraní. Nadřízené však nápad nezaujal a v roce 1948 britská armáda poštovní holuby přestala používat.

Stále se zrychlující technologický rozvoj znamenal konec holubí pošty a po druhé světové válce ji odsoudil k zařazení mezi pouhé „sporty“. Ve Francii však ještě dnes platí, že majitelé poštovních holubů jsou při jejich nákupu upozorněni, že v případě elektromagnetické války, která by moderní komunikaci vyřadila z provozu, si armáda jejich holuby pro své využití zapůjčí.

Dnes patří poštovní holubi především ke sportovním plemenům. Nejhodnotnější plemena vyšlechtěná z holuba skalního pocházejí z Belgie a Anglie a nejlepší ptáci jsou schopni vrátit se i ze vzdálenosti 1800 km. Původně

Foto: CC-BY-SA 3.0

Vojáci švýcarské armády vypouštějí poštovní holuby se zprávami během druhé světové války

Foto: Creative Commons

Motorizovaná holubí jednotka z první světové války; 2016

Foto: F. A. Goddard (Creative Commons)

Příslušnice armády Spojených států při tréninku poštovních holubů; únor 1944

Foto: Julius Neubronner (Creative Commons)

Předchůdce dronu: první letecké snímky ulic Frankfurtu nad Mohanem byly pořízeny metodou, již vyvinul Julius Neubronner (1852–1932), který umísťoval miniaturní fotoaparáty na těla poštovních holubů; leden 1908

Ilustrace: Emil Schachtznabel (1906)

Barevné formy poštovních holubů

Foto: Creative Commons

Britské Královské letectvo používalo holuby (v klikkách v popředí) pro případ nouzového přistání nebo selhání radiokomunikace; říjen 1942

finančně nenáročný sport získal popularitu zejména v Číně, kde letos v březnu jeden čínský sběratel zakoupil holubího šampiona Armanda za rekordní částku 1,3 milionu dolarů.

- Poštovní zásilka poslaná holubem se nazývá holubogram (anglicky pigeongram).
- Holuba lze trénovat pouze pro jednosměrný let – vždy se vrací na místo, které považuje za domov. Pro zřízení obousměrné poštovní linky tak bylo potřeba vytrénovat holuby na obou místech samostatně. Po doručení zprávy domů musí být holub v kleci dopraven zpět na místo odletu.
- Zatím poslední využití holubí pošty ve válce zaznamenal dle jordánské armády v roce 2016 tzv. Islámský stát.
- Nadšení holubáři bratři Zahnové v roce 1894 uzavřeli dohodu se společností Western Union, že jí nebudou konkurovat na pevnině a Western Union na oplátku nepoloží telegrafní kabel na ostrov Santa Catalina u kalifornského pobřeží. Poštovní spojení s Los Angeles bratři Zahnové provozovali čtyři roky, ale kvůli ztrátovosti nakonec celý podnik opustili.

- Ve stejném roce na jiném konci světa – ostrově Great Barrier u Nového Zélandu – ztroskotala loď, přičemž zahynulo 121 lidí. Zprávy o této tragédii se na pevninu dostaly až za několik dní, což upozornilo na odlehlost ostrova a vedlo k ustanovení holubí pošty v roce 1897. Hned dvě soupeřící společnosti nabízely tyto komunikační služby a jejich soubor vedl k vydávání nápaditých a filatelisticky atraktivních známek, které jsou dodnes mezi sběrateli vyhledávané a ceněné. Holubí pošta na ostrově Great Barrier zanikla po zprovoznění telegrafní linky v roce 1908.
- Možná nejzajímavější využití poštovních holubů pochází z roku 1977 z anglického Plymouthu. Vysoká cena taxíků a pomalá doprava působila komplikace místní nemocnici, která si nechávala zpracovávat rozborby krve v laboratoři blízké kliniky. Plymouthská nemocnice proto pořídila 12 párů poštovních holubů, kteří trasu do laboratoře urazili za čtvrtinu doby a tři čtvrtiny ceny. Celý experiment skončil se zavřením jedné z nemocnic.

✍ Zbyněk Janoška

Konec výjimečné studnice poznávání opeřenců

The Internet Bird Collection (<https://www.hbw.com/ibc>), jedna z nejúžasnějších pomůcek každého ptáčkaře a ornitologa, letos končí. *IBC* vznikla jako odnož *HBW* (*Handbook of the Birds of the World*), bezkonkurenčně nejlepšího zdroje informací o opeřencích, bez nadsázky „Knihy knih“ (recenze viz *Vesmír* 92/2: 96–101). Ke 31. říjnu 2019, když právě kontroluji korekturu tohoto textu, máte na *IBC* volně naservírováno 140 015 videí, 307 447 fotografií a 21 100 zvukových nahrávek. Vše přehledně uspořádáno, prolinkováno a snadno dohledatelné taxonomicky, geograficky či podle autorů. Materiály pro celkem 10 567 druhů z 10 973 dnes žijících – uměli byste si jen před pár lety „pokryvnost“ 96 % pro tak velkou skupinu živočichů vůbec představit?

A hlavně: celý tento fantastický materiál je propojen s monumentální *HBW* encyklopedií (s doplňujícími svazky váží víc než autor tohoto textu), která byla kompletně převedena do elektronické podoby *HBW Alive*. Ta je, samozřejmě, za předplatné, ale vzhledem ke kvalitě i kvantitě zdroje je cena pár desítek eur za rok vyloženě symbolická.

Na jaře letošního roku vydavatel Lynx oznámil, že na udržování *IBC* nemá prostředky. Že ani silná podpora předních světových organizací nemusí podobné projekty udržet nad vodu, víme z čerstvého příkladu: legendární *ARKive* zanikl kvůli finančním potížím letos v únoru. Příspěvatelská komunita *IBC* dostala ale naštěstí na výběr: buď vaše materiály přesuneme jinam, nebo budou smazány.

Statisíce fotek, videí i audionahrávek autorů, kteří podepsali souhlas, se právě teď přesouvají pod americkou Macaulay Library (<https://www.macaulaylibrary.org/>), největší světovou „zdrojovábí“ nejen pro ptáčkaře a ornitology. Provozuje ji nejvýznamnější světová ornitologická instituce

Foto: Tomáš Grim

Tento dvojbázeček samečka kolibříka subtropického (*Heliodoxa jacula*), který ilustruje, co to jsou strukturální barvy, se v dubnu 2015 stal jubilejní 150 000. fotografií na *IBC*. Dnes je objem *IBC* fotomateriálů více než dvojnásobný!

Cornell Lab of Ornithology (<https://www.birds.cornell.edu/home/>). Tu znáte přinejmenším z druhé ruky přes ČSO, protože mnohé koncepty a projekty ČSO navazují přímo na koncepty a projekty Cornellu.

Zájemci o jiné skupiny organismů si při nahlédnutí do opeřených databází mohou tak nanejdávš závistivě povzdechnout. Pro nás snad zůstanou materiály z *IBC* stejně užitečné i pod novou hlavičkou Macaulay Library.

✍ Tomáš Grim

Problematická ochrana hnízd motáka lužního v žitných polích

Nedílnou součástí výzkumu hnízdní populace motáka lužního na Vysočině je praktická ochrana hnízd¹, kterou se zabýváme pravidelně již od roku 2000². Jedním z pozoruhodných jevů, které tu můžeme pozorovat, je schopnost motáka lužního hnízdit v různých početných semikoloniích³. Vzhledem k umístění hnízd na zemědělské půdě jsou však ptáci ohrožováni nejen predací, ale také způsobem zemědělského hospodaření, neboť řada hnízd bývá zničena vysečením. V posledních letech ochranu hnízd v zemědělských plodinách navíc ztížil další faktor – zvýšené pěstování žita na siláž či jako paliva do „bioplynek“.

Situční mapka rozmístění hnízd motáka lužního v žitném poli; Cidlina, okres Třebíč

Žito pro svůj vysoký vzrůst až 200 cm poskytuje množství „biomasy“, kvalitního vysokého a hustého hnízdního biotopu vyhledávaného motákem lužním⁴. Bohužel se žito pro hnízdící motáky stává také pastí. Hlavní problém nastává na konci května až v polovině června, kdy žito dosahuje nejvyššího vzrůstu a hnízdění motáků lužních je již zároveň v pokročilém stadiu. Žito je tou dobou pro svůj vysoký vzrůst náchylné k polehnutí při deštivém počasí, což pak způsobuje zalehnutí hnízd se snůškami. Druhým problémem je pak probíhající sklizeň, při níž dochází k vysečení hnízd.

V roce 2018 jsme zaznamenali první tragický nezdár hnízdní semikolonie, tvořené čtyřmi až

První nalezené hnízdo s kompletní snůškou sedmi vajec; 24. 5. 2019

Vykalikovaný prostor 7 × 7 m pro obsečení hnízda se snůškou pěti vajec v již částečně polehlém žitě; 24. 5. 2019

šesti páry motáka lužního v porostu žita v katastru obce Jakubov u Moravských Budějovic. Tuto hnízdní lokalitu jsme měli pod kontrolou už od poloviny května. K dohledání jednotlivých hnízd a následné instalaci ochranných zařízení jsme lokalitu opět navštívili 16. června. K instalaci ochranných oplůtků kolem hnízd totiž běžně přistupujeme až ve druhé polovině června, kdy se již na hnízdech nacházejí mláďata¹. Bohužel jsme nevěřili vlastním očím: na již posečeném strništi žita se pohybovala zemědělská technika a kombajny sklízely poslední řádky stojícího porostu žita. Na strništi posedávali či přeletovali žalostně volající dospělí motáci, kteří přišli o svá hnízda. Původně jsme předpokládali, že žito bude sklizeno koncem července či počátkem srpna, jak bývá při sklizni zrna pravidlem. Spojili jsme se tedy s agronomek hospodářického subjektu Rolnické společnosti Lesonice, který nám sdělil, že žito nebylo pěstováno na zrno, ale pouze na siláž a jako palivo do „bioplynek“. Došlo k oboustranné dohodě, že Rolnická společnost nám (zástupcům pobočky ČSO na Vysočině) poskytne osevnický plán žita na další rok 2019, kdy bude žito opět podléhat sklizni v polovině června.

V roce 2019 měla RS Lesonice žitem oseté čtyři půdní bloky o rozloze 6, 22, 48 a 50 ha u Cidlina a Vranína v okrese Třebíč. Na tuto skutečnost jsme se dobře připravili a lokality jsme poprvé navštívili již 11. 5. 2019. U Cidlina nad padesátihektarovým lánem žita přeletovalo osm samců a pět samic motáka lužního. Ptáci byli značně aktivní, prováděli svatební lety, samci lovíli a předávali potravu samicím. Téhož dne jsme tu dohledali první hnízdo se snůškou tří vajec. Během následujících dní jsme do 9. června našli i zbývajících deset hnízd s různým počtem vajec. Na prvním hnízdě byla 24. května již snůška sedmi vajec, avšak další čtyři hnízda byla opuštěná či vůbec nebyla v silně polehlém žitě nalezena. U ostatních hnízd jsme vysokými kolíky vymezili prostor 7 × 7 × 7 m pro obsečení hnízd.

Hnízdo se sedmi vylíhlými mláďaty; 21. 6. 2019

Líhnutí mláďat bylo prokázáno pouze na čtyřech hnízdech, přičemž první vylíhlá mláďata jsme zaznamenali 5. června. Sklizeň žita byla zahájena 19. června, ale pro deštivé počasí byla přerušena. Žito bylo kompletně sklizeno až 21. června, kdy bylo funkčních pouze šest hnízd, jež byla všechna obsečena. Pouze na třech hnízdech byla již vylíhlá mláďata, na

Literatura

- ¹ Kunstmüller I., Kodet V., Skříček T. & Hobza P. 2015: *Zprávy MOS* 73: 4–19.
- ² Kunstmüller I., Skříček T. & Hobza P. 2007: *Crex* 27: 138–149.
- ³ Kunstmüller I., Hobza P. & Skříček T. 2016: *Crex* 35: 57–66.
- ⁴ Kunstmüller I. 2013: *Tichodroma* 25: 20–36.

zbylých hnízdech byly ještě snůšky. Porost obilí v obsečených prostorech byl polehlý, některá hnízda nebyla tudíž okolním porostem krytá. Další kontrolu jsme provedli 26. června, kdy jsme chtěli hnízda oplotit dřevěným oplůtkem. Bohužel jsme všechna hnízda našli opuštěná a prázdná v obsečeném a polehlém obilí, ani přítomnost hnízdních párů jsme již nezaznamenali.

Z celkového počtu 11 hnízd bylo prokazatelně zničeno pět hnízd následkem klimatických podmínek (deštěm, obilím polehlým přes hnízda). Dvě hnízda byla pravděpodobně predována. U tří hnízd máme o příčině ztráty jisté pochybnosti. U jednoho z nich jsme našli uhynulé odrostlé mládě, patrně zadávené či ubité (psem, člověkem?). Kdyby bylo zabito srstnatým či pernatým predátorem, bylo by mládě zkonzumováno či odneseno. Po obsečení hnízd byl vykolíkován prostor na holém poli určité nápadný a patrně mohl lákat jisté nenechavce nepřející „zahnutým zobákům“.

Závěrem nezbyvá než konstatovat, že čas strávený cestováním na lokalitu a dohledáváním hnízd i následné ochranné aktivity před vysečením hnízd motáka lužního přišly vniveč.

Tentokrát se proti nám i motákům postavily především nepředvídatelné klimatické podmínky (bouřky, déšť) a patrně i lidská zášť.

Ochranný dřevěný oplůtek potažený králíkářským pletivem o hraně 200 cm a výšce 100 cm instalovaný v ozimé pšenici. Na snímku při montáži zachycen první z autorů článku; Ohrazenice, okres Třebíč, 18. 7. 2013

Výše popisovaný projekt byl částečně finančně podpořen Českou společností ornitologickou a Ministerstvem životního prostředí ČR.

Obsečený prostor hnízda č. 8 a hnízda č. 9 (v pozadí) po následné celkové kultivaci strniště. Žito v obsečených prostorech totálně polehlé, již prázdná hnízda přikrytá polehlým obilím; 26. 6. 2019

Ivan Kunstmüller a Tomáš Skříček | se výzkumu hnízdní populace motáka lužního na Vysočině a ochraně ohrožených hnízd věnují pravidelně od roku 2000. Společně dohledávají hnízda a instalují ochranná zařízení kolem ohrožených hnízd.

SWAROVSKI OPTIK Digital Guide

Multifunkční novinka ze společné dílny SWAROVSKI OPTIK a Cornellovy ornitologické laboratoře – digitální průvodce Digital Guide, který bude brzy integrován do aplikace MerlinBird ID s kompletně českým prostředím

Digital Guide umožňuje zaznamenat zajímavé pozorování přímo v terénu, určit druh v aplikaci MerlinBird ID a ihned ho sdílet s přáteli

Návštěvníci tradiční ornitologické výstavy Birdfair 2019, která se uskutečnila v srpnu v mokřadní rezervaci Rutland Water v Anglii, dostali možnost vyzkoušet si novinku ze společné dílny SWAROVSKI OPTIK a Cornellovy ornitologické laboratoře (Cornell Lab of Ornithology) – digitálního průvodce Digital Guide. Troufám si tvrdit, že toto multifunkční zařízení způsobí revoluci v identifikaci ptáků.

Obě společnosti představují špičku ve svém oboru: SWAROVSKI OPTIK je světovým lídrem v oboru pozorovací optiky a Cornellova ornitologická laboratoř vyvíjí nástroje pro elektronickou identifikaci ptáků. Její nejznámější aplikací je

Merlin Bird ID, která využívá obrovskou knihovnu špičkových fotografií a hlasů ptáků, typy od odborníků a mapy rozšíření druhů v Evropě, Severní a Jižní Americe, Austrálii a Indii.

Digital Guide má mnoho možností využití, které lze srovnat s použitím fotoaparátu chytrého telefonu. Ten ale Digital Guide předčí, potřebujete-li větší zvětšení, než mohou chytré telefony nabídnout. V současnosti SWAROVSKI OPTIK spolupracuje s Cornellovou ornitologickou laboratoří na integraci Digital Guide do aplikace Merlin Bird ID. Výsledkem bude možnost zvolit jako zdroj fotografií v aplikaci přímo Digital Guide namísto fotoaparátu v chytrém telefonu.

Digitální průvodce je monokulární dalekohled s vestavěnou kamerou, který vám umožní plynule sledovat, živě streamovat a fotografovat. Jediným stisknutím tlačítka se pozorování přenesou do mobilního zařízení. Díky osminásobnému zvětšení pak uvidíte každý detail, a určování druhů bude mnohem jednodušší a přesnější.

Návštěvníci Birdfair se mohli přesvědčit, jak jednoduše systém funguje:

Pozoruj – vyfoť – identifikuj pomocí aplikace MerlinBird ID – sdílej výsledek s přáteli!

Další podrobnosti představíme v první polovině roku 2020, kdy bude produkt uveden na trh.

Zdeněk Hlavačka

Čáp bílý a hrdlička divoká letí o život

Cesta mezi hnízdištěm a zimovištěm je pro tažné ptáky každoročně tou nejtěžší zkouškou. Vydali se na ni i naši poslední dva hrdinové ze sedmi statečných – čáp bílý a hrdlička divoká. Druhy, které musejí u nás snášet komplikace v podobě intenzivního zemědělství, jež jim neposkytuje dostatek potravy a v případě hrdličky ani vhodné místo k hnízdění. Pokud už u nás zdárně vyhnízdí a vydají se do svého druhého domova na jihu, musejí uhýbat před střelami lovců, kteří je pronásledují, často jen pro zábavu, především ale nelegálně.

V Evropě je při migraci každoročně nelegálně zabito 25 milionů ptáků. Jsou zastřeleni, chyceni na lep, do pastí či otráveni. BirdLife International na zabíjení upozorňuje v kampani Let o život (Flight for Survival) a také nabízí možnost, jak se každý z nás může zapojit. Peníze, které BirdLife vybere v darovací výzvě, pošle našim středomořským kolegům, kteří je využijí přímo na protipyláckou činnost.

Čáp bílý

Psal se rok 1822 a lidé v Evropě dosud nedokázali uspokojivě vysvětlit, kam po hnízdění sezoně mizejí vlaštovky, jiřičky, čápi, křepelky a další druhy. Zatímco někteří ptáci na kontinentu zimovali, tito odlétali neznámo kam. Ze zoufalosti vědců už v úvahu připadaly i teorie o ptácích hibernujících na dně oceánu. To, co nám dnes přijde absurdní, tehdejší vědci považovali za jednu z možností. Záhadu nakonec pomohl vyřešit čáp bílý.

V německé obci Klütz se tenkrát objevil živý čáp, který měl krk probodnutý oštěpem. Způsobilo to pořádnou paniku, tento druh lovné zbraně se totiž používal jenom v Africe. A tím čáp přispěl k vyřešení hádanky migrace. I dnes se bohužel v Africe či ve Středomoří na čápy útočí. Zbraně jsou ale mnohem ničivější, a tak jen málokterý zasažený jedinec zvládne cestu dokončit. I důvod se změnil. Už se neloví pro jídlo, ale pro „zábavu.“ Skutečně zábavné to ale přijde málokomu.

Na Blízkém východě se lovci a pyláci sdružují například v Libanonu v údolí Bikáa. Čápi letící východní cestou přelétají v obrovských hejnech jezero Qaraoun. Místo, které na fotkách vypadá jako mírumilovná oáza, se pro oblíbené opeření stane noční mýrou. Lovci, kteří čápy vraždí, jen aby mohli před objektivem pózovat s jejich mrtvolami, začnou pálit do nebe a nepřestanou, dokud čápi neodletí. Na vrcholu migrace Libanonem proletí stovky tisíc čápů za několik dní. Tisícovky z nich tu svou cestu nedobrovolně skončí.

Naši středomořští partneři dělají vše pro to, aby hon zastavili. Libanonská organizace SPNL například hlídá na místech lovu a pomáhá lovcům usvědčit. Kromě toho naši libanonské kolegy vzdělávají místní obyvatele

I tak krásný a majestátní pták, jako je čáp bílý, se bohužel stává terčem střelců, zejména na Blízkém východě

a jednají také s prezidentem země Michelelem Auounem. Ten už před dvěma lety vyjádřil znepokojení nad tím, jak se krásná libanonská příroda a krajina cíleně ničí vinou pyláků. Ochránci mají prezidenta na své straně. Zdá se ale, že k vymýcení zvyku střilet zde na všechno živé povede ještě dlouhá cesta.

Hrdlička divoká

Báseň Máj, ve které Karel Hynek Mácha opěvuje hlas hrdličky divoké, vznikla jen několik let poté, co čáp rozřešil záhadu migrace. Tenkrát, před rozvojem intenzivního zemědělství, u nás byla hrdlička divoká ještě běžně rozšířená. Dnes zde zůstal pouhý zlomek populace a typický projev „turr-turr“ je slyšet čím dál méně. Krajina s velkými lány ošetřenými chemií, bez křovin, stromů a remízků hrdličky nesvědčí. Myslíme, že je na čase to změnit, abychom hrdličku divokou, ptáka letošního roku, v naší krajině udrželi a nemuseli si ji připomínat jen v Máchově básni.

Stejně tak je ale nutné změnit to, jak se k hrdličce chováji na její cestě na zimoviště

Takto svůj život během tahu Středomořím nedobrovolně končí přes 2,5 milionu hrdliček divokých ročně

v Sahelu. Peklem jsou pro ni například řecké Jónské ostrovy. Mnozí z nás tam byli na dovolené, ale hrdlička by se jim velmi ráda vyhnula. Poté, co si hejna vyčerpaných hrdliček chtějí při náročné cestě na chvíli odpočinout, schytají spršku nábojů. Podle odhadů tu každoročně při migraci zahyne 70 tisíc hrdliček. To je podobné, jako by naráz zahynula téměř celá populace hnízdící v Česku.

Naši řečtí kolegové z organizace HOS hrdličky chrání přímo v terénu, zároveň vzdělávají místní obyvatele a pořádají programy pro žáky ve školách. Učí je, aby hrdličku měli rádi. Podle jejich vyjádření je ale pro spoustu Řeků hrdlička divoká „jenom holub“, a lidé tak nevidí důvod, proč by měli přestat s „tradičním“ lovem a začít ji chránit. Řečtí ornitologové proto mají před sebou ještě hodně práce. Nejde ale jenom o Řecko. Hrdlička je lovena na mnoha dalších místech ve Středomoří. Odhady hovoří až o 2 milionech ročně ulovených legálně a 600 tisících nelegálně.

V méně známém druhém zpěvu Máchova Máje se svět zahálí do smutku a už ani hrdlička divoká nezpívá. „Bez konce ticho, žádný hlas, bez konce místo, noc i čas, to smrtelný je mysle sen, toť, co se „nic“ nazývá.“ Pokud něco neuděláme, skutečně hrozí, že hrdlička u nás vrkat přestane.

Věra Sychrová | je původní profesí novinářka. V ČSO, kde má na starost komunikaci s médií a veřejností, spojuje své dvě největší záliby – ochranu ptáků a žurnalistiku.

Pomozte i vy!

ČSO vyhlásila darovací výzvu na podporu kampaně Let o život – na zabezpečeném darovací portálu <https://www.darujme.cz/projekt/1201844> může každý finančně přispět na ochranu stěhovavých ptáků. Společně se nám podařilo vybrat už více než 300 tisíc korun, z nichž 70 % půjde partnerům BirdLife International ve Středomoří, 30 % zůstane ČSO na ochranu stěhovavých ptáků v Česku. Více o kampani zjistíte na našich stránkách www.birdlife.cz/let-o-zivot.

Předání petice ministrowi se blíží

Petice „Vraťme život do krajiny“ birdlife.cz/petice-za-krajinu/ je od prvního okamžiku propojená s projednáváním reformy Společné zemědělské politiky, které se pomalu blíží k svému závěru. V okamžiku, kdy *Ptačí svět* vychází, máte ještě poslední možnost petici podepsat nebo ji představit svým známým. Pokud u sebe máte podepsané petiční archy, pošlete je ještě dnes na adresu ČSO. Čím větší bude podpora veřejnosti, tím větší bude i pozornost médií a politiků.

Petiční archy plánujeme předat v nejbližších týdnech ministrowi zemědělství. Jakmile bude známý termín, budeme vás o něm informovat. Samotný akt předání proběhne před budovou Ministerstva zemědělství (Těšnov 65/17, Praha 1) a budeme rádi, pokud se akce zúčastníte. Věříme, že se nám i touto cestou podaří problematiku ochrany zemědělské krajiny ještě více medializovat.

Za petiční výbor děkujeme všem, kteří petici svým podpisem podpořili a ukázali tím, že jim není stav zemědělské krajiny lhostejný!

Václav Zámečník

Biopotraviny a ekologické zemědělství jako cesta pomoci

Začátkem letošního roku dostaly naše PROBIO mouky nové obaly – obaly s vyobrazením různých druhů polního ptactva. Dlouho jsme diskutovali, zda nám lidé – zákazníci – uvěří, že ptáčci na obalech k naší firmě patří a že to není pouze marketingový nástroj, tak jak to u mnohých firem bývá. Téměř po roce už můžeme hodnotit, že lidé přijali a hlavně pochopili, co chceme tímto vyobrazením sdělit. Jak moc je naše společnost spjata s pestrým životem v krajině, jak si vzájemně pomáháme a jak jsou ptáci v krajině pro nás důležití. Naše nové mouky se lidem líbí a věříme, že podpoře biopotravin pomáhají.

Těší nás každý malý krůček, který stavu naší přírody pomáhá. Letos se nám podařilo v areálu firmy a na naší ekologické farmě ve Velkých Hostěrádkách vysadit přes stovku nejrůznějších jedlých, ovocných a ptačích stromků a keřů. A příští rok budeme dále pokračovat.

Při krmení ptáčků jsem si také uvědomil, jaké nebezpečí by mohlo vzniknout z přikrmování semínky pěstovanými na konvenčních polích. Jedná se často o plodiny mnohokrát stříkané nebezpečnými pesticidy, jejichž rezidua v semenech zůstávají. Navíc polní ptáci mohou dostat daleko přímější, a tím i intenzivnější zásah těmito nebezpečnými látkami než my lidé např. tak, že konzumují otrávený hmyz, ovoce nebo semena plevelů a plodin těsně po postřiku.

Je potěšující, že existují místa, která nám mohou být inspirací. Například rakouské hlavní město Vídeň letos ukončilo činnost posledního konvenčního zemědělce, který hospodařil na pozemcích za pomoci chemie. Nyní se tedy v okolí města hospodaří na několika tisících hektarech orné půdy, sadů a vinic pouze ekologicky. Navíc státní stravovací zařízení, jako jsou školy, nemocnice, a dokonce i věznice, jsou povinny vařit z biopotravin. Třeba se také dočkáme.

S vlastními pětácti lety zkušeností dám ruku do ohně za to, že ekologické zemědělství je řešením většiny současných environmentálních průvihů naší planety.

Ing. Martin Hutař
www.probio.cz

Foto: Mirek Bažant

Rekordní sýččí sezona

Nikdy v minulosti jsme nezaznamenali tolik hnízdění a vyvedených mláďat sýčků jako letos. Výskyt jsme zjistili na 55 lokalitách, na 29 z nich jsme potvrdili i hnízdění. Celkově sýčci vyvedli nejméně 66 mláďat včetně rekordní snůšky se sedmi mláďaty. Letos také sýčci zahnízdili už v 11 našich budkách, z toho v osmi bylo hnízdění úspěšné, a z budek tak vylétělo 28 mláďat. V dalších 17 budkách jsme našli alespoň pobytové stopy. To je při počtu 98 našich budek využitelnost dosahující skvělých 29 %. Sýčkům jsme se snažili pomoci i jinak. Na 11 místech jsme domlouvali hospodaření zajišťující optimální loviště. Na několika lokalitách jsme nainstalovali berličky pro snadnější lov a také jsme odstranili desítky technických pastí ohrožujících zejména vyvedená mláďata. Snad i díky tomu přežije co nejvíce mladých ptáčků. Srdečně děkujeme všem dárcům, kteří ochranu sýčků v ČR podporují.

Mirek Bažant a Martin Šálek

Partnerem ochrany sýčků v ČR je i Lafarge Cement, a. s.

Ptáci by kupovali výrobky s certifikátem FSC

Lesy a jejich stav je dnes téma, které odborníci i široká veřejnost vnímají velmi citlivě. Rozsáhlá kalamitní situace viditelná napříč celou Evropou se bezprostředně dotýká každého z nás. Lesní ekosystémy významně ovlivňují klima planety, koloběh vody, chrání půdu před erozí a mají řadu dalších důležitých funkcí. Ačkoliv je význam lesa pro společnost již dobře znám, přesto není člověkem stále dostatečně podporován. Současná kalamitní situace nevznikla jen jako důsledek probíhající klimatické změny, ale i jako důsledek způsobu předchozího nezodpovědného hospodaření. Snaha o maximální produkci dřeva s nejvyšším možným finančním ziskem v mnoha případech převážila nad snahou o dlouhodobé zachování lesního prostředí s ohledem na plnění všech jeho funkcí. Třetina našeho území je pokryta lesem a hospodaření v něm včetně získávání dřeva jako důležité obnovitelné suroviny by mělo být prováděno s patřičnou mírou respektu k přírodě. Jak lze ale poznat toho, kdo hospodaří nejen v souladu s naší legislativou, ale jde i nad její rámec?

Podpora biodiverzity ponecháváním stromů k přirozenému rozpadu

Sýc rousný je druhem vázaným na staré lesy a doupané stromy

Jedním z vodítek pro rozeznání šetrnější péče o lesy je například certifikace systémem FSC (Forest Stewardship Council). Tento princip zavedla mezinárodní nevládní nezisková organizace založená v roce 1994 zástupci environmentálních sdružení, lesníků, dřevozpracovatelů, obchodníků se dřevem a dalších subjektů přicházejících do styku s lesem nebo dřevem jako surovinou. Byla vytvořena norma definující šetrné hospodaření zohledňující jak ekonomické, tak i sociální a environmentální aspekty. Pomocí ní pak vlastník lesa, výrobce nebo třeba obchodník dokládá veřejnosti původ dřeva a výrobků na bázi dřeva. Základní ideou FSC je podporovat udržitelné obhospodařování lesů, a tím napomoci chránit ohrožené a devastované lesy. Jestliže způsob hos-

podání projde certifikačním procesem, má vlastník majetku právo využívat označení, které na trhu odliší dřevo z jeho lesa od dřeva bez hlídaného původu. Dřevo s certifikátem může mít poté na trhu konkurenční výhodu, ale jen tehdy, když i spotřebitel výrobky takto označené bude upřednostňovat. Základním pravidlem je, že výrobek může nést logo FSC pouze tehdy, když je celý řetězec pod dohledem nezávislého orgánu a splní přísné podmínky.

Požadavky na české lesníky související s certifikací a šetrnějšími způsoby hospodaření pak mají přímý nebo přenesený dopad i na populace lesních ptáků. Vlastník se například dobrovolně zavazuje k ponechávání nejméně pěti vzrostlých stromů na 1 ha lesa k zetlení za účelem podpory biodiverzity. Mohou to být stromy s dutinami,

pahýly, zlomy, vývraty nebo ležící kmeny určené pro ptáky, hmyz, houby, lišejníky a další organismy. Tyto stromy jsou ponechávány přirozenému rozpadu, a mohou tak být užitečné pro úkryt, hnízdění nebo jako potrava organismů vázaných na staré dřevo. FSC certifikát dále vyžaduje, aby se při obnově lesů rychleji měnila druhová skladba. Pravidla proto stanovují vyšší podíly domácích listnatých dřevin a jedle, než které vyžaduje česká legislativa. Lesní hospodář je také motivován k tomu, aby v co největší míře využíval přirozenou obnovu lesů a omezoval využívání holých sečí. Ty jsou pro obnovu povolené jen do výše poloviny plánované mýtní těžby a jejich průměrná velikost nemůže být větší než 0,3 ha. Nejméně polovina mýtní těžby musí být provedena jemněji, tedy nepasečně. Další důležitou podmínkou pro udělení certifikátu u vlastníků nad tisíc hektarů je závazek zřízení tzv. referenčních ploch. To jsou plochy o celkové rozloze 2 % (u obecních a státních lesů 5 %) z výměry majetku ponechaných bez zásahu, tedy s možností sledování přirozeného vývoje. Mezi další pravidla hospodaření s nepřímým vlivem na lesní ptáky patří také závazek omezení používání chemických prostředků jen na případy nezbytně nutné, které není možné řešit využitím jiných, šetrnějších metod.

V současné době je ve světě systémem FSC certifikováno celkem 1633 subjektů hospodařících na ploše 199 milionů hektarů. Česká republika má certifikováno 49 majetků o rozloze 106 tisíc hektarů, což jsou přibližně 4 % z celkové plochy lesů. Zájem o certifikaci však v poslední době narůstá.

Česká společnost ornitologická se letos rozhodla zapojit do aktivit FSC a stala se členem jeho environmentální sekce. Naše nezisková organizace tak deklaruje podporu přírodě bližších způsobů hospodaření v lesích a také spotřeby certifikovaných výrobků ze dřeva. Zapojíme se nejen tak, že budeme naše spolkové tiskoviny tisknout výhradně na FSC certifikovaném papíru, ale také aktivní účastí při tvorbě českého standardu. Budeme mít také možnost vstupovat připomínkami do certifikačního procesu jednotlivých majetků. Před udělením každé certifikace jsou totiž auditorem obeslány zájmové skupiny, které mohou vznést konkrétní připomínky. Budeme tak moci podporovat šetrnější způsoby hospodaření na lesních majetcích, a tak i vytváření vhodných podmínek pro rozvoj biodiverzity včetně ptáků.

Článek vznikl ve spolupráci s Tomášem Dudou, ředitelem FSC ČR.

Tomáš Pospíšil | je lesník a ornitolog. Působí na Ústavu lesnické a dřevařské ekonomiky a politiky Mendelovy univerzity v Brně. Je členem výboru ČSO.

Sčítej s námi ptáky na krmítku. Je to jednoduché, zvládneš to!

PTAČÍ HODINKA 2020

10.–12. LEDNA

JÁ BYLA MINULE
PRVNÍ!

JÁ DRUHÝ, TO
JSEM BOREC!

JAK NA TO:

LISTOPAD/PROSINEC

SYPU DO KRMÍTKA

10. – 12. LEDNA 2020

SČÍTÁM!

DO 17. LEDNA 2020

ODEŠLU VÝSLEDKY

TO MĚ BAVILO!
ZÍTRA BUDU
SČÍTAT ZNOVU.

JÉÉÉ,
ROVNOU VIDÍM
VÝSLEDKY 2020
ONLINE!

Výsledky 2019

NÁS SČÍTALO
14 000!

HAHA, NÁS PŘILETELO VÍČ!
PŘES 270 000!

Jak to dopadne nyní?

KDYŽ ZAČNEŠ KRMIT
DŘÍV, UVIDÍŠ TOHO VÍČ!

KRMÍTKO
PRAVIDELNĚ
ČISTI, TALÍŘ SI
TAKY UMYJEŠ!

ZBYTKY
Z KUCHYNĚ
PATŘÍ
DO KOŠE, NE
DO KRMÍTKA.

CO BYCH SI TAK
DNESKA DAL...

ANO	NE
Slunečnicová a jiná semena	Plesnivě a zkažené krmivo
Oves, proso, pšenice	Solené potraviny
Hrách, kukuřice	Pečivo
Ořechy	Uzené potraviny
Pokrájená jablka, jeřabiny	Přepálené a kořeněné kuchyňské zbytky

POZORUJI: 1 místo
1 hodinu

PÍŠU SI: Pro každý druh nejvyšší počet jedinců
spatřených **NAJEDNOU**

PŘÍKLAD: 9.12 h } ZAPÍŠU 4 JEDINCE
9.30 h
9.44 h

ZAPOJ SE I TY! POTŘEBUJEME TĚ!

ptacihodinka.birdlife.cz

Vtáčí raj na východnom Slovensku

Najlepšiu „vtáčkársku“ lokalitu Senné netreba asi mnohým českým čitateľom osobitne predstavovať. Takmer všetci o nej už niečo počuli alebo čítali. Viacerí starší ornitológovia ju aj v minulosti navštívili, či už prišli pozorovať vzácne druhy, alebo za účelom krúžkovania. Aj keď sa lokalita bežne volá „Senné“, v podstate je to územie ležiace zhruba medzi obcami Senné, Iňačovce a Blatná Polianka, približne 15 km južne od Michaloviec.

Tvorené je najmä rybníkmi, lúkami, vodnými tokmi, močiarimi a inými mokraďami. Lokalita Senné má viacero slovenských NAJ: najväčší počet migrujúcich žeriavov (jeřábů), najväčšie kolónie beluší veľkých (volavek bílých), najväčší počet hniezdiacich chochlačiek bieloookých (poláků malých), jediné hniezdisko lyžičiarov (kolpíků bílých), jediné hniezdisko čoríkov bahenných (rybáků bahenních) a tak by sme mohli pokračovať ďalej. Vyše 280 doposiaľ pozorovaných druhov a takmer 120 hniezdičov na takomto malom území je určite dobrý signál pre milovníkov a pozorovateľov vtáctva.

Trochu z histórie

Lokalita vznikla na mieste zníženej vody, kde sa pri jarnom topení snehu v Karpatoch voda po stáročia vylievala a zaplavovala veľké územie, ktoré bolo využívané najmä ako pasienky alebo kosné lúky. Snahy o odvodnenie sa začali už na konci 19. storočia, ale najväčšiu intenzitu dosiahli v čase budovania socializmu. V 70. a 80. rokoch 20. storočia tu boli vybudované rybníky, ktoré boli neskôr privatizované. V tom čase vznikla aj prírodná rezervácia a v roku 2009 tu bolo vyhlásené Chránené vtáčie územie Senianske rybníky. Najmä od začiatku 21. storočia sa realizujú opatrenia na zlepšenie podmienok pre prírodu a vtáčstvo prostredníctvom obnovy mokradí a obnovou vodného režimu, vykupovaním pozemkov, obnovením tradičného hospodárenia a rozvojom ekoturizmu. Hlavným motorom pri týchto snahách je Slovenská ornitologická spoločnosť/BirdLife Slovensko za finančnej podpory najmä programu Life, a tak sa postupne darí obnovovať vhodné a bezpečné útočisko pre mnohé vtáčie druhy – Vtáčí raj.

Rady k nezaplateniu

Kedy? Lokalitu je možné navštíviť v ktorúkoľvek ročnú dobu. Neskorú jeseň a prekvapivo chladnú zimu oživujú desaťtisícové krdle husí bieločelých (hus běločelých), husí divých (hus veľkých) a husí siatinných (hus polních), ktoré sa pasú na okolitých poliach. Možno budete mať šťastie a uvidíte aj bernikly červenokrké (bernešky rudokrké), ktoré sa tu vzácné, ale pravidelne zastavujú. Letné mesiace bývajú suché a horúce, sú však aj obdobím po vylíetaní mláďat, a tak je možné na vysychajúcich mokradiach, v rezervácii, kanáloch alebo na rybníkoch pozorovať desiatky a stovky beluší veľkých, lyžičiarov, bocianov čiernych (čápů černých) a rôznych bahniakov. Jednoznačne najkrajším a najzaujímavejším obdobím je jar. Na konci zimy a začiatkom jari prichádzajú záplavy a s nimi desaťtisícové krdle migrujúcich žeriavov, husí, kačíc a bahniakov. Po opadnutí vody začína hniezdne obdobie a na lúkach pri mokradiach začínajú hniezdiť cíbiky (čejky chocholaté), kalužiaky červenonohé (vodouši rudonozí) a množstvo spevavcov. Volavkovité vtáky lovia na lúkach a zalietajú do trstín na rybníkoch stavať hniezda alebo kŕmiť mladé.

Ktoré miesta sa oplatí navštíviť?

V podstate celé územie je dobre pokryté náučnými chodníkmi, ktoré vedú po poľných cestách alebo hrádzach. Pohybovať sa tu dá pešo alebo na terénnych bicykloch (ale cyklisti sa tu sťažovali na časté defekty). Pre návštevníkov sú v rôznych miestach postavené pozorovacie veže, ktoré sú v takomto rovinatom teréne veľmi užitočné. Žiaľ majiteľ rybníkov nie je príliš naklonený vtáctvu a ich ochrancom, a tak je vstup na rybníky zakázaný (ale môžete sa skúsiť spýtať pri vstupe do rybníkov, možno

bude mať dobrú náladu). Väčšinu vtáctva však môžete pozorovať práve z pozorovacích veží, ktoré sa rekonštruujú a časom pribudnú ďalšie. Veľmi užitočný preto bude aj monokulár. Jednotlivé trasy chodníkov na seba viac-menej nadväzujú a celý okruh okolo rybníkov sa dá prejsť za jeden deň, ale vzhľadom na náročnosť odporúčame kratšie trasy.

Prvá trasa je z obce Senné na lúku Ostrovik, ktorú prevažne vlastní a manažuje SOS/BirdLife Slovensko. Chodník začína pri kaštieli, ale môžete prejsť okolo Avescentra (tradičný starší domček – tunajšia základňa ochranných a ornitologických akcií), kde hneď za záhradou je prvá pozorovacia veža s výhľadom na pasienok s cibíkami, kalužiakmi červenonohými, vybudovanú mokraď s chochlačkami bieloookými alebo rodinkami husí divých. Ďalej chodník pokračuje na lúku Ostrovik, kde sa pasie uhorský stepný dobytok, ale cez lavičku mňa mokraď s chrišťami (chrišťami vodným a chrišťami malým). Trošku ďalej sú dve pozorovacie veže, odkiaľ je dobrý výhľad na rybníky a do širšieho okolia. Lúky a rybníky v okolí stále aj počas hniezdneho obdobia využívajú breháre čiernochvosté (brehouši černoocasí), a tak toto miesto predstavuje jedinú slovenskú lokalitu s pravdepodobným hniezdením tohto druhu.

Druhá trasa vedie z obce Iňačovce (priamo z obce alebo možno začať aj pri vstupe na rybníky) po hrádzi Čiernej vody a cez mostík až po vežu v rezervácii. Rezervácia je osobitne zaujímavá a oplatí sa tu stráviť aj viac času. Mimo preletujúcich beluší, volaviek purpurových (volaviek červených) alebo čoríkov bahenných je veľkým lákadlom Vtáčí ostrov s hniezdnou kolóniou chavkošov nočných (kvakošov nočných), beluší malých (volaviek stříbřitých), kormoránov (kormoránů veľkých) a sem tam sa tu objavia aj iné vzácne druhy ako napríklad čaplička vlasatá (volavka vlasatá). V roku 2019 zahniezdili v rezervácii šišily bocianovité (pisily čáponohé) a po dlhých rokoch aj čoríky čierne (rybáci černí).

Tretia, menej využívaná trasa vedie z obce Blatná Polianka cez lúky na vežu (v súčasnosti v rekonštrukcii) na severovýchodnej strane rybníkov. Na lúkach bežne hniezdia trasochvosty žlté (konipasi luční), prhlaviare červenokasté (bramborníci hnědí) alebo strnádky lúčne (strnadi luční), ozývajú sa prepelice poľné (křepelky poľní) a chrapkáče

Foto: Miroslav Demko

Po poľnej spevnenej ceste dôjdete náučným chodníkom z obce Senné k veži na Sirmajkách

Pri poľných cestách možno vidieť pipišky chochlaté (chocholouše obecné), na družstvách alebo pri železnici skalaričky sivé (bélouřity šedé). Na konci záhrad alebo v rozptýlenej zeleni možno čoraz vzácnejšie zastihnúť aj strakoše kolesáre (tuhýky menší).

Kde prespať

Obce priamo pri lokalite nie sú príliš rozvinuté. Sú tam menšie obchody alebo obyčajné „krčmy“. Najbližšie pri lokalite je možnosť ubytovania len na dvoch miestach. Jednak je to malý rodinný penzión na okraji obce Blatná Polianka. Ak si nepotrpíte na súkromie a vysoký štandard, môžete využiť aj nekomerčné jednoduché ubytovanie v Avescentre v Sennom, ktoré spravuje SOS/BirdLife Slovensko. Málokde vás však v noci zobudia prelietajúce žeriavy alebo pískajúce výriky. Zamestnanci, ktorí majú na starosti najmä farmu, vám radi poradia, aký je aktuálny stav a kam sa oplatí ísť. V prípade potreby pre skupiny návštevníkov vieme zabezpečiť miestnych sprievodcov. V blízkych Michalovciach a okolo Zemplínskej šíravy je už dostatok rôznych možností či už na stravovanie alebo ubytovanie.

Foto: Ervín Hrtan

Lyžičiari – kolpíci bílí – hniezdia na Slovensku iba tu

poľné (chrišťami poľní). V daždivých vlhkejších rokoch aj chrišťami bodkované (chrišťami kropenatí) a močiarnice mekotavé (bekasiny otavní). Z veže je čiastočný výhľad na skrytú kolóniu beluší veľkých a do trstinových zákutí rybníkov. Ak vás neodradia komáre a zostanete tu až do neskorého večera, možno budete mať šťastie počuť výra skalného (výra veľkého), ktorý tu hniezdi v stromových hniezdach, výrika (výrečka malého) alebo aj zavýjanie šakala.

Kratšia trasa vedie južne od rybníkov z obce Senné po poľnej ceste po ľavom brehu Čiernej vody a Okny po menšiu pozorovaciu vežu na Sirmajkách. Odtiaľto vidieť na rybník s kolóniou beluší veľkých, volaviek popelavých (volaviek popelavých) a býva tu aj pár hniezd lyžičiarov bielych (kolpíků bílých). Na juh od veže je lovisko orla kráľovského. Ak sa vám ho nepodarí vidieť tu, skúste pozorne sledovať dravce okolo cesty Michalovce – Senné alebo Michalovce – Zálužice, kde bežne loví.

Pri návšteve Zemplína (do ktorého aj toto územie spadá) venujte pozornosť aj vtákom ľudských sídiel alebo ich blízkeho okolia. Takmer v každej obci sú kuviky obyčajné (sýčci obecní), sem tam počuť aj výriky (1–2 vtáky sa každý rok ozývajú aj v Sennom pri Avescentre).

Foto: Ervín Hrtan

Na lokalitu vzácne zaletuje aj orol kráľovský – orol kráľovský

Foto: Miroslav Demko

Pohľad na rybník z veže Sirmajky

Foto: Ervín Hrtan

Za potravou pravidelne prilietajú volavky purpurové – volavky červené

Foto: Ervín Hrtan

Hvzdák veľký – koliha veľká – sa tu zastavuje na ťahu

Foto: Ervín Hrtan

Krdeľ pobrežníkov bojovných – jespáků bojovných

Foto: Ervín Hrtan

Pri brehu sa zdržiavajú husi divé – husy veľké – a lyžičári bieli – kolpíci bílí

Aby vás neprekvapilo

Ľudia sú tu zväčša priateľskí, situácia je napriek rôznym fámam bezpečná (napríklad za viac ako desať rokov som nepočul, že by niekomu v teréne vykradli auto). S dodržiavaním podmienok ochrany a vôbec environmentálnych zásad to však nie je optimálne (ako aj na iných miestach Slovenska). Preto sa môžete na náučných chodníkoch stretnúť aj s autami rybárov a poľovníkov, terénnou motorkou alebo štvorkolkou a sem tam aj s odpadkami. Preto budete najlepším príkladom, ak necháte auto na okraji dediny alebo priamo v obci na spevnených komunikáciách a budete sa pohybovať po chodníkoch a poľných cestách pešo alebo bicyklom. A opäť pripomíname, že vstup na rybníky je zakázaný.

Plány do budúcnosti

Mimo zlepšovania podmienok pre vtáctvo, čo je náš prioritný záujem, sa môžu návštevníci tešiť na zlepšenie možností aj pre pozorovateľov vtáctva. V najbližších rokoch máme mimo iného plánovanú rekon-

štrukciu viacerých veží, náučného chodníka, výstavbu novej veže, dvoch pozorovateľní vtáctva a fotokrytu. Chceli by sme vydať „bird-list“ lokality a iné publikačné materiály pre verejnosť s informáciami o území a trasami chodníkov. Pre podporu ekoturistiky chceme tiež vyskúšať využitie koní. Finančné prostriedky máme zabezpečené v rámci projektu LIFE15 NAT/SK/000861 „Obnova mokradí a ochrana vtákov v CHVÚ Poiplie, Horná Orava a Senianske rybníky na Slovensku“, ktorý podporila Európska komisia a Ministerstvo životného prostredia SR (viac informácií na www.vtaciraj.sk).

Miroslav Demko | sa podieľa na realizovaní viacerých ochranných projektov na ochranu vtáctva na Slovensku. Venuje sa najmä chrapkáčovi poľnému, akustickému monitoringu a faunistickeému výskumu na Orave a na východnom Slovensku. Je riaditeľom Slovenskej ornitologickej spoločnosti/BirdLife Slovensko.

reddot design award
winner 2017

Mění odpad v poklad

Vermikompostér Urbalive promění zbytky z domácnosti na nejvyšší kvalitu organické hnojivo a žížalí čaj plný enzymů pro revitalizaci rostlin. A navíc bez zápachu, stylově a ekologicky. Více na plastia.eu

Žijte s námi komposty!! Vše důležité k třídění bioodpadu najdete na zjukompostyl.cz

urbalive
by plastia

Vermikompostér
Urbalive

DÍKY
DOKONALÉ
OPTICKÉ
KVALITĚ
SPOLEHLIVĚ
URČÍTE
KAŽDÝ DRUH

LEPŠÍ
POHLED
NA
SVĚT

Strakapoud bělohřbetý
Dendrocopos leucotos

MeoStar S2 82 HD

MeoStar B1 10 × 42 HD

**Exkluzivní nabídka
nejoblíbenějších modelů pro členy ČSO:**

- **MEOSTAR S2 82 HD**
okulár 30–60× WA
okulár 20–70×
- **PŘÍSLUŠENSTVÍ**
Adaptér S2
Lišta S2
MeoPix
Fotoadaptér
Brašna S2 Stay-on-case
Meopta/Manfrotto stativ
- **BINOKULÁRY**
MeoStar B1 8 × 32
MeoStar B1 8 × 42
MeoStar B1 10 × 50
MeoStar B1 10 × 42 HD
MeoStar B1 12 × 50 HD
MeoStar B1 15 × 56 HD

**15%
sleva**

na nejoblíbenější
produkty*

ČESKÁ
OPTIKA
od roku
1933

**Doporučeno
Českou společností ornitologickou**

Bližší informace a objednávkový formulář na www.birdlife.cz

* doporučené maloobchodní ceny pro členy ČSO

Meopta – optika, s. r. o., Kabelíkova 1, 750 02 Přerov
tel. +420 581 241 111 | e-mail: meopta@meopta.com
www.meoptasportsoptics.com | www.meopta.com

